

Antik Mirasın Orta Çağ ve Rönesans Avrupa'sında Kurumsal ve Kültürel Dönüşümü

Institutional and Cultural Transformation of Ancient Heritage in Medieval and Renaissance Europe

Timuçin Buğra EDMAN

Sorumlu Yazar/Corresponding Author

Doç. Dr. Timuçin Buğra EDMAN

Düzce Üniversitesi,

Eğitim Fakültesi Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, Düzce,
Türkiye

ORCID: [0000-0002-5103-4791](https://orcid.org/0000-0002-5103-4791)

e-mail: timucinedman@outlook.com

Başvuru/Submitted: 22.09.2024

Kabul/Accepted: 04.03.2025

Atıf: Edman, Timuçin Buğra, “Antik Mirasın Orta Çağ ve Rönesans Avrupa'sında Kurumsal ve Kültürel Dönüşümü”, *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, 8/1 (Haziran 2025): 54-78.

Citation: Edman, Timuçin Buğra, “Institutional and Cultural Transformation of Ancient Heritage in Medieval and Renaissance Europe”, *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, 8/1 (June 2025): 54-78.

Lisans/License:

Öz- Bu çalışma, Antik Yunan ve Roma medeniyetlerinin kültürel, felsefi ve kurumsal mirasının Orta Çağ Avrupası'nda nasıl korunduğunu, dönüştürüldüğünü ve yeniden yorumlanarak Rönesans'a evrildiğini incelemektedir. Skocpol'un uzun vadeli tarihsel süreçlerin analizine verdiği önemden yola çıkarak, antik miras ile Orta Çağ ve Rönesans arasındaki karmaşık ilişkiyi ele almaktadır. Makale, Roma İmparatorluğu'nun çöküşünden başlayarak, Germen istilalarının etkisini, Britanya'nın özgün konumunu ve manastırların bilgi aktarımındaki rolünü incelemektedir. Ayrıca, Hristiyanlığın yükselişiyle birlikte antik mirasın nasıl yeniden yorumlandığını, edebiyat ve sanatta nasıl yansıtıldığını araştırmaktadır. Çalışma, Orta Çağ toplumunda kralın ve kilisenin rolüne özel bir önem atfederek, dünyevi ve dini otorite arasındaki karmaşık ilişkinin Avrupa'nın siyasi ve kültürel manzarasını nasıl şekillendirdiğini analiz etmektedir. Bu dinamik, Chaucer'in *Canterbury Hikâyeleri* ve Malory'nin *Arthur'un Ölümü* gibi edebi eserlerin incelenmesiyle ortaya konmakta, bu eserlerde antik ve Hristiyan unsurların nasıl iç içe geçtiği gösterilmektedir. Rönesans döneminde antik mirasın yeniden keşfinin bilimsel devrim ve modern siyasi düşüncenin gelişimindeki etkisi de ele alınmaktadır. Araştırma, antikiteden Orta Çağ'a geçişin basit bir gerileme değil, karmaşık bir dönüşüm süreci olduğunu ortaya koymaktadır. Germen istilalarının yıkıcı etkilerine rağmen, antik metinler ve düşünceler özellikle manastırlar ve kilise kurumları aracılığıyla korunmuş ve aktarılmıştır. Sonuç olarak, bu çalışma antik mirasın Avrupa medeniyetinin şekillenmesindeki sürekli ve dinamik rolünü ortaya koymakta, antik mirasın geçmişin statik bir kalıntısı değil, sürekli olarak yeniden şekillenen ve güncel tartışmalara katkıda bulunan canlı bir gelenek olduğunu vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler- Antik miras, Orta Çağ, Rönesans, kültürel devamlılık, tarihsel sosyoloji.

Abstract – This study examines how the cultural, philosophical, and institutional heritage of Ancient Greek and Roman civilizations was preserved, transformed, and reinterpreted in Medieval Europe, ultimately contributing to the emergence of the Renaissance. Drawing on Skocpol's emphasis on the analysis of long-term historical processes, it explores the complex relationship between ancient heritage and the Medieval and Renaissance periods. The article begins with the fall of the Roman Empire, examining the impact of Germanic invasions, Britain's distinct historical role, and the role of monasteries in the transmission of knowledge. It investigates how ancient heritage was reinterpreted with the rise of Christianity and reflected in literature and art. The study analyses the role of the king and the church in medieval society, exploring how the relationship between secular and religious authority shaped Europe's political and cultural landscape. This dynamic is illustrated through literary works like Chaucer's *Canterbury Tales* and Malory's *Le Morte d'Arthur*, which demonstrate the interweaving of ancient and Christian elements. The research also discusses the Renaissance rediscovery of ancient heritage and its influence on the scientific revolution and modern political thought. The study reveals that the transition from antiquity to the Middle Ages was not a simple decline but a complex transformation process. Despite the destructive impact of the Germanic invasions, ancient texts and ideas were preserved, particularly through monasteries and church institutions. In conclusion, this study highlights the continuous and dynamic role of ancient heritage in shaping European civilization, emphasizing that ancient heritage is not a static remnant of the past but rather a living tradition that is constantly reshaped and contributes to contemporary debates.

Keywords- Ancient heritage, Middle Ages, Renaissance, cultural continuity, historical sociology.

Yayın Tarihi	26 Haziran 2025
Hakem Sayısı	Ön İnceleme: Bir İç Hakem (Editör-Yayın Kurulu Üyesi) İçerik İncelemesi: Üç Dış Hakem
Değerlendirme	Çift Taraflı Kör Hakemlik
Benzerlik Taraması	Yapıldı-İntihal.Net
Etik Bildirim	ortacagarastirmalaridergisi@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanır. https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr
Date of Publication	26 June 2025
Reviewers	Single Anonymized - An Internal (Editor board member) Double Anonymized - Three External
Review Reports	Double-blind
Plagiarism Checks	Yes – İntihal.Net
Complaints	ortacagarastirmalaridergisi@gmail.com
Conflicts of Interest	The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest.
Grant Support	No funds, grants, or other support was received.
Copyright & License	Author(s) publishing with the journal retain(s) the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0. https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr

EXTENDED ABSTRACT

This research analyses the intricate process of cultural continuity and transformation from Ancient Greece and Rome through the Middle Ages to the Renaissance. Utilising Theda Skocpol's historical sociology framework, it examines the complex interplay between ancient heritage and mediaeval European culture, highlighting the non-linear characteristics of historical developments. The study commences with an examination of the decline of the Roman Empire and its effects on cultural dissemination. It emphasises that, contrary to common perception, the shift from antiquity to the Middle Ages was not merely a decline but a multifaceted transformative process. The research highlights that, notwithstanding the detrimental impact of Germanic invasions, ancient literature and concepts were safeguarded and disseminated, especially through monasteries and ecclesiastical organisations. The paper emphasises Britain's distinctive role throughout this transitional period. The study illustrates how Britain, as one of the initial regions forsaken by Rome, evolved into a confluence of diverse civilisations, including Celtic, Roman, Anglo-Saxon, Norman, and Latin. This cultural diversity resulted in distinctive syntheses, exemplifying Skocpol's assertion that historical processes do not adhere to a uniform developmental trajectory but instead traverse diverse paths across different regions and epochs. The essay thereafter analyses the emergence of Christianity and its influence on the recontextualization of ancient heritage. It contends that ancient ideas and art were not merely supplanted but experienced reinterpretation with the rise of Christianity. The evolution of scholastic thought is depicted as a complex amalgamation of classical philosophy and Christian theology. In literature and art, a comparable process

of synthesis took place, wherein ancient themes and forms amalgamated with Christian content to generate novel and creative works. The study focuses specifically on the roles of the monarchy and the church in mediaeval society. The intricate interplay between secular and religious authority, initiated by Constantine's embrace of Christianity, influenced the political and cultural framework of Europe during the Middle Ages. This dynamic is examined through the research of literary masterpieces like Geoffrey Chaucer's *Canterbury Tales* and Sir Thomas Malory's *Le Morte d'Arthur*, which illustrate the interweaving of ancient and Christian themes in mediaeval literature. A substantial segment of the research focuses on the Renaissance and the revival of classical heritage. The research asserts that this rediscovery was not an abrupt occurrence but rather the result of an extensive process of preservation and reinterpretation. It underscores that Renaissance intellectuals did not merely resurrect ancient concepts but innovatively modified them to suit their modern setting. This is exemplified by the examination of Renaissance intellectuals like Machiavelli and Thomas More, who utilised classical political philosophy to formulate contemporary theories pertinent to their day. The research examines the influence of ancient legacy on the scientific revolution and the formation of contemporary political philosophy. It contends that the logical and inquisitive nature of ancient Greek philosophy, re-examined during the Renaissance, significantly influenced the development of contemporary scientific investigation. Likewise, ancient political philosophies, reinterpreted by Renaissance intellectuals, laid the groundwork for contemporary political philosophy and notions of human rights. The study utilises Skocpol's historical sociology approach, highlighting the complexity and multidimensionality of historical processes. It contends that perceiving the impact of ancient legacy on the Middle Ages as merely a transfer or continuation is overly simplistic. Rather, it depicts it as a complicated, multilayered phenomenon that was perpetually evolving. The study asserts that grasping the evolution of historic heritage from antiquity through the Middle Ages to the Renaissance is essential for understanding the underpinnings of contemporary European civilisation. It posits that ancient heritage is not a static artefact of history but a dynamic tradition that is continually redefined and informs contemporary discourse. This article offers a thorough examination of the intricate relationship between continuity and change in European cultural history. It opposes oversimplified accounts of cultural transmission and underscores the necessity for a sophisticated comprehension of historical dynamics. The research paves the way for future enquiries, indicating the need for more comprehensive examinations of the specific influences of ancient ideas on mediaeval philosophy and theology, the representation of ancient art in mediaeval iconography, and the impact of ancient institutions on mediaeval government structures. All in all, this study intends to illustrate the efficacy of Skocpol's historical sociology approach in comprehending complicated historical processes. It offers a comprehensive and dynamic viewpoint on historical processes, creating a robust foundation for future enquiries in cultural history and historical sociology.

GİRİŞ

Bu çalışmada, antik mirasın Orta Çağ'a olan etkisini incelemek için Theda Skocpol'ün tarihsel sosyoloji yaklaşımı kullanılmıştır. Bu teorik çerçeve, Roma İmparatorluğu'nun çöküşünden Rönesans'a uzanan süreçte, farklı coğrafyalarda ve farklı zamanlarda gerçekleşen kültürel dönüşümleri analiz etmek için etkili araçlar sunmaktadır. Skocpol'ün yaklaşımı, tarihsel süreçleri tek bir faktöre indirgemeden, çok katmanlı ve karmaşık yapılar olarak ele alması nedeniyle, antik mirasın Orta Çağ ve Rönesans'taki dönüşümünü incelemek için ideal bir bakış açısı sağlamaktadır. Dahası, bu yaklaşım, uzun vadeli tarihsel süreçlerin ve yapısal değişimlerin analizine odaklanmayı hedeflemektedir. Skocpol'ün metodolojisinin tercih edilmesinin temel nedeni, bu yaklaşımın tarihsel süreçleri tek yönlü veya doğrusal değil, çok katmanlı ve karmaşık yapılar olarak ele almasıdır. Mevcut çalışma, geniş bir literatür taramasına dayanmakta olup, tarih, felsefe, edebiyat ve siyaset bilimi alanlarından birincil ve ikincil kaynakları içermektedir. Antik metinlerin, Orta Çağ el yazmalarının çağdaştırılmış sürümlerinin yanı sıra modern dönem akademik çalışmalar da incelenmiş, karşılaştırmalı bir analiz yöntemi kullanılarak kültürel devamlılık ve dönüşüm süreçleri ortaya konmuştur.

Son yıllarda, Orta Çağ çalışmalarında 'süreklilik ve kopuş' paradigması giderek daha fazla sorgulanmaktadır. Örneğin, Peter Brown'ın *The World of Late Antiquity* (1971)¹ adlı çalışması, Geç Antik Çağ ile Erken Orta Çağ arasındaki sürekliliklere dikkat çekerek, geleneksel periodizasyonu yeniden değerlendirmeye açmıştır. Benzer şekilde, Averil Cameron'ın *The Mediterranean World in Late Antiquity* (1993)² adlı eseri, bu dönemleri bir geçiş süreci olarak ele almaktadır. Türkiye'deki tarih yazımında görece az incelenen bu alan, Batı literatüründe kapsamlı biçimde çalışılmış olmasına rağmen, Türkçe akademik literatürde henüz yeterince ele alınmamıştır. Bu araştırma, söz konusu alana Türkçe akademik literatürde katkıda bulunmayı ve Doğu-Batı perspektifinden özgün bir analiz sunmayı hedeflemektedir.

Skocpol'ün tarihsel sosyoloji yaklaşımı, toplumsal değişimlerin karmaşık ve çok yönlü doğasını vurgular. Bu yaklaşıma göre, tarihsel süreçler basit bir ilerleme çizgisi izlemez. Bunun yerine, farklı toplumlar ve gruplar kendi özgün koşulları içinde farklı gelişim yolları izlerler. Toplumların geçmişte aldıkları kararlar ve yaptıkları tercihler, gelecekteki değişimler için hem yeni fırsatlar yaratır hem de bazı sınırlamalar getirir. Ancak bu süreç önceden belirlenmiş bir sonuca doğru ilerlemez. Tarihsel sosyoloji, bu karmaşık değişim süreçlerini incelerken, toplumsal yapıların ve kültürel farklılıkların önemini vurgular ve her toplumun kendine özgü değişim dinamiklerini anlamaya çalışır. Bu yaklaşım, tarihsel olayları ve toplumsal dönüşümleri daha kapsamlı ve derinlikli bir şekilde anlamamıza olanak verir.³

Antikitenin Orta Çağ'a ve sonraki dönemlere etkisi, yalnızca tek bir alanla sınırlı kalmayıp, toplumun ve kültürün çeşitli katmanlarına nüfuz etmiş çok boyutlu bir olgudur. Bu etki, felsefe ve düşünce sistemlerinden dini inanışlara ve edebiyata kadar uzanmış bir yelpazede kendini göstermektedir. Orta Çağ Avrupa'sının şekillenmesinde kritik bir rol oynamakla birlikte, antik Yunan ve Roma medeniyetlerinin mirası olarak da tarihteki ve günümüzdeki yerini sağlam bir şekilde korumaktadır. Kısacası bu makale, antik mirasın Orta Çağ ve sonrası üzerindeki etkilerini kapsamlı bir şekilde incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, Roma İmparatorluğu'nun çöküşünden başlayarak, Germen istilalarının etkisini, Hristiyanlığın yükselişini ve Rönesans'la birlikte antik mirasın yeniden keşfini kronolojik bir sırayla ele alacaktır. Skocpol'ün tarihsel sosyoloji yaklaşımı metodolojik çerçeve olarak kullanılarak, bu karmaşık sürecin bölgesel farklılıklar ve tarihsel koşullar tarafından nasıl şekillendirildiği incelenecektir. Çalışma özellikle edebiyat, sanat, felsefe ve siyasi düşünce alanlarındaki dönüşümlere odaklanarak, antik mirasın modern Avrupa medeniyetinin şekillenmesindeki rolünü ortaya koymayı hedeflemektedir.

1. Antik Çağdan Orta Çağa Geçiş: Kültürel ve Kurumsal Dönüşümler

¹ Peter Brown, *The World of Late Antiquity: AD 150-750* (London: Thames and Hudson, 1971), 45.

² Averil Cameron, *The Mediterranean World in Late Antiquity AD 395-600* (London: Routledge, 1993), 78.

³ Theda Skocpol, *Tarihsel Sosyoloji: Bloch'tan Wallerstein'a Görüşler ve Yöntemler*, çev. Ahmet Fethi (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2022), 14.

1.1 Roma'nın Mirası ve Germen İstilaları:

Roma'nın felsefi ve askeri stratejisi Topyekûn Savaş (Totum Bellum) olarak bilinmektedir. Fethettikleri çoğu yerde 'Romalılığ' benimsetmeleri o topraklardaki farklı kültürlerin zaman içerisinde asimile olmalarına neden olmuştur. Roma, kendinden olmayan kültürel unsurları sistemli bir şekilde dönüştürmeye çalışmıştır. Bu asimilasyon politikası, Roma'nın kültürel mirasının korunmasını ve aktarılmasını etkilemiştir. Germen istilaları sürecinde ise, Roma'nın tek tip kültür yaratma çabası beklenmedik sonuçlar doğurmuştur. Çünkü farklı kültürlerin özgün unsurlarının yok edilmesi, istilalar sırasında kaybedilen bilgi ve geleneklerin yeniden canlandırılmasını zorlaştırmıştır. Germenler, çoğu Roma kayıtlarını, eserlerini ve binalarını yakıp yıkmış, böylece geçmişe ait insanlık tarihindeki birçok kayıt ve Roma'nın getirmiş olduğu yaşam biçimi yok olmuştur.⁴ Bu süreç, sanıldığından daha karmaşık ve şiddetli olmuştur. Öte yandan, Perkins'e göre Batı Roma İmparatorluğu'nu istila eden Germenler, yerleştikleri toprakların büyük çoğunluğunu güç kullanarak veya güç kullanma tehdidiyle ele geçirdiler ve yeni Roma vatandaşlarıyla doğal kaynakları nasıl paylaşacakları konusunda herhangi bir resmi anlaşma yapmadılar.⁵ Bununla birlikte bazı modern tarihçiler ise Roma topraklarının resmi olarak anlaşmalar yoluyla Germenlere devredildiği izlenimine sahiptirler. Peter Heather gibi modern tarihçiler, Roma İmparatorluğu'nun çeşitli bölgelerinin Germen kabilelerine resmi anlaşmalar yoluyla devredildiğini veya bu kabilelere büyük imtiyazlar verildiğini öne sürmektedirler. Bilhassa yine Peter Heather, Roma İmparatorluğu'nun çöküşü üzerine yazdığı önemli eseri *The Fall of the Roman Empire: A New History of Rome and the Barbarians* (2005) eserinde, Gotlarla yapılan MS 382 anlaşmasının önemli bir dönüm noktası olduğunu belirtmektedir. Heather'a göre, dönemin hem imparatora yakın (Themistius ve Pacatus) hem de muhalif (Synesius) kaynaklarının ortak görüşü, bu anlaşmanın Roma topraklarına giren büyük bir göçmen gruba benzeri görülmemiş düzeyde politik ve kültürel otonomi tanıdığı yönündedir.⁶ Lâkin bu izlenim çok da doğru olmayabilir zira Perkins 418 yılında Vizigotlar'ın Aquitaine'e yerleşmesini sağlayan Roma-Vizigot anlaşmasının, genellikle 'uyum' örneği olarak gösterildiğini, ancak bu anlaşmayla verilen toprakların, Vizigotlar'ın daha sonra güç kullanarak veya güç kullanma tehdidiyle ele geçirdikleri topraklara kıyasla çok daha küçük olduğunu belirtmektedir.⁷ Bu örnekler, Germen istilalarının Roma İmparatorluğu'nun çöküşündeki rolünün ne kadar büyük olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla bu süreç, basit bir 'uyum' veya sadece 'yerleşme' değil, şiddetli bir fetih ve yıkım dönemi olarak da görülebilir. Sonuç olarak, Roma'nın mirası sadece kültürel asimilasyon yoluyla değil, aynı zamanda fiziksel yıkım ve kayıplar yoluyla da dönüşüme uğramıştır. Bu yıkım yüzünden Roma'ya Yunanlardan ve Makedonlardan geçen ve zaman içinde geliştirilen veya iyileştirilen birçok kültürel unsur unutulmuştur. Roma İmparatorluğu, fethettiği bazı bölgelerde yerel kültürleri tamamen yok etmek yerine, bu kültürlerin belirli unsurlarını kendi sistemine dahil etmiştir. Ancak Germen istilaları sırasında bu kültürel birikim de büyük ölçüde kaybolmuştur. Bununla birlikte, Roma'nın kültürel etkisi bazı bölgelerde, özellikle Britanya gibi belirli coğrafyalarda, günümüze kadar varlığını sürdürmüştür.

1.2 Britanya'nın Özgün Konumu:

Jeopolitik konumu ve zapt edilmesinin zorluğu nedeniyle Roma'nın ilk terk ettiği yer olan Britanya, Orta Çağ için adeta benzersiz bir örnek teşkil eder. İçinde barındırdığı Kelt, Roma, Anglo-Sakson, Norman, Latin ve diğer Germen kültürleri, burayı bir kültürel eritme potası haline getirmiş ve bu çok kültürlülüğün etkileri günümüzde bile gözlemlenebilir duruma gelmiştir.⁸ Roma'nın çekilmesinin ardından Britanya, önce Saksonların ve ardından onları Hristiyanlaştırmak isteyen keşişlerin akınına uğramıştır. Hristiyan keşişler, Roma'nın sahip olduğu bir geleneği devam ettirmiştir: kayıt tutma. Roma, en önemsiz olaydan en önemlisine kadar her şeyi kayıt altına alma geleneğine sahip olduğundan, antikite ile ilgili çoğu bilgiye Roma kaynaklarından ulaşmak mümkün olmuştur. Bu kültürel çeşitliliğe bir de İskandinav etkisi eklenmiştir. İskandinavların Britanya topraklarına yerleşme niyetleri, 851 yılında gerçekleşen ilk kış yerleşimleriyle belirginleşmiştir. Bu istilalar, var olan Anglo-

⁴ Bryan Ward-Perkins, *The Fall of Rome: And the End of Civilization*. (Oxford: Oxford University Press, 2005), 1-4.

⁵ Ward-Perkins, *Fall of Rome*, 63-64.

⁶ Peter Heather, *Migration, Networks and Neighbours*, Vol. 3, No. 1 (2015), 9; ayrıca bkz. Peter Heather, *The Fall of the Roman Empire: A New History*. (Oxford: Oxford University Press, 2005).

⁷ Ward-Perkins, *Fall of Rome*, 72-74.

⁸ Nicholas J. Higham ve Martin J. Ryan, *The Anglo-Saxon World* (New Haven: Yale University Press, 2013), 34-37.

Sakson krallıklarının yapısını derinden etkilemiştir. Bu karmaşık dönemde, yalnızca Wessex Krallığı bağımsızlığını koruyabilmiş ve hatta topraklarını güney bölgesinin tamamını kapsayacak şekilde genişletebilmiştir. Bu başarı, büyük ölçüde 871 yılından itibaren tahta çıkan Kral Alfred'in (daha sonra 'Bilge' unvanını alacaktır) stratejik dehası ve kararlı liderliğine atfedilmektedir.⁹ Britanya örneği, Skocpol'un tarihsel sosyoloji yaklaşımının vurguladığı gibi, tarihsel süreçlerin tek biçimli bir gelişim çizgisi izlemediğini, aksine farklı bölgelerde özgün koşullar içinde çeşitli yollar izlediğini göstermektedir. Roma'nın ilk terk ettiği yer olan bu ada, içinde barındırdığı Kelt, Roma, Anglo-Sakson, Norman, Latin ve diğer Germen kültürlerinin etkileşimiyle, kıta Avrupa'sından farklılaşan kendine has bir kültürel sentez geliştirmiştir. Şu hâlde bu durum, Skocpol'un altını çizdiği tarihsel gelişimin çok boyutluluğuna ve bölgesel farklılıkların önemine dair çarpıcı bir örnek teşkil etmektedir. Bu tarihsel süreç, Britanya'nın özgün kültürel ve siyasi yapısının nasıl şekillendiğini göstermektedir. Roma'nın çekilmesi, Anglo-Sakson istilası, İskandinav akınları ve Norman etkisi, adanın çok katmanlı bir kültürel kimlik geliştirmesine yol açmıştır. Bu çeşitlilik, daha sonraki dönemlerde Britanya'nın kendine has kurumsal ve kültürel gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. Üstelik Britanya bu çok kültürlülük mirası sayesinde nevi şahsına münhasır bir ada olmuştur. Elbette zaten bir ada oluşu da Britanya'nın anakaradan yalıtılmış biçimde çoğu kültürel çeşitliliği ve yelpazeyi taşımasına imkân ve olanak sağlamıştır. Bu büyük ölçüde Britanya'nın Roma mirasını devam ettirmesiyle de sağlanmıştır. Bédoyère, Roma Britanya'sının büyüleyici bir alem olduğunu ve görünüşte, "şehirleri, yolları, siyasi yapısı, ekonomisi ve çok kültürlü toplumu" ile tanınabilir olan Roma dünyasına sahip olduğunu söyler.¹⁰ Ancak, her şeyin ötesinde Roma Britanya'sının simyası vardı. Bu, Antik Kelt ritüelleriyle harmanlanmış "gizemli ve entrika dolu bir çağa açılan bir kapıydı."¹¹ Doğal olarak, "beşinci ve altıncı yüzyılların Britonları, Kelt, Roma ve Hristiyan etkilerinin bir karışımıydı."¹² Dolayısıyla Roma Britanya'sının Helen mirasından Kelt ritüellerine uzanan amalgam bir yapısı olduğunu söylemek pek yanıltıcı değildir. Antik çağ mirası, Orta Çağ'a geçiş sürecinde çeşitli şekillerde değişim göstermiştir. Antik kaynaklar, bu mirasın korunması ve aktarılmasında hayati öneme sahiptir. Bununla birlikte, bu kaynakların uyarlanması ve yorumlanması, en az korunmaları kadar önemli bir süreç olmuştur. Antik mirasın Orta Çağ'a aktarılmasında, özellikle Roma İmparatorluğu'nun Yunan mirasını nasıl dönüştürdüğü ve kendi kültürel yapısına nasıl uyarladığı önemli bir rol oynamıştır. Bu bakımdan, Roma'nın Yunan mitolojisini ve Tanrılarını yeniden yorumlama biçimini incelemek, kültürel devamlılık ve dönüşüm süreçlerini anlamak için çok önemli olacaktır.

2. Antik Mirasın Orta Çağ'daki Yansımaları

2.1 Antik Kaynakların Önemi:

Yazının Sümer kültürünün bir ürünü olduğu ve en somut örneğinin Gılgamış Destanı'nda (M.Ö. 4000-5000) karşımıza çıktığı bilinse de Batı için özellikle Helen uygarlığı açısından Linear A ve B yazılarının ortaya çıktığı Girit Adası ve medeniyetin ileri seviyelere ulaştığı Korinth Krallığı önemlidir. Chadwick'e göre, Linear B olarak adlandırılan, Linear A'nın değiştirilmiş bir versiyonu, henüz kesin olarak belirlenemeyen bir tarihte Linear A'nın yerini almıştır. Bu değişimin gerçekleştiği zamanın tespiti büyük önem taşımaktadır. Ancak, Linear B şimdiye kadar Girit'te yalnızca tek bir bölgede bulunmuştur. Bu bölgede Linear B kullanan belgeler, Geç Minos II sarayının yıkılış tarihi olan yaklaşık M.Ö. 1400'e kesin olarak tarihlendirilmiş olsa da Linear A'nın ne zaman kullanımdan kalktığı netlik kazanmamıştır. Phaistos'taki Linear A kullanımının, Knossos'taki Linear B kullanımıyla çakıştığı öne sürülmüştür. Fakat arkeolojik yöntemlerle yapılan karşılaştırmalı tarihlendirme, gerekli hassasiyette sonuç verememektedir.¹³ Antik kaynakların korunması ve aktarılmasında önemli rol oynayan düşünürlerden biri de Boethius'tur. Onun eserinin önemi sadece antik felsefeyi aktarması değil, aynı zamanda onu Hristiyan düşüncesiyle sentezleyebilmesidir. Nitekim şöyle der: "Akıl sahibi varlıkların özgür iradeye sahip olması gerekir. Akıl sahibi olan varlıklar, aklın işleyip her şeye karar verdiği yargı yetisine sahiptir. Kendi başına, hangi şeylerden kaçınılması gerektiğini arzulananlardan ayırt eder."¹⁴ Bu yaklaşım antik

⁹ Marc Bloch, *Feodal Toplum*, çev. Melek Ali Kılıçbay, cilt 7 (Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2021), 59.

¹⁰ G. de la Bédoyère, *Roman Britain* (New York: Thames & Hudson, 2006), 8.

¹¹ de la Bédoyère, *Roman Britain*, 8.

¹² Christopher A. Snyder, *The World of King Arthur* (London: Thames & Hudson, 2011), 15.

¹³ John Chadwick, *The Decipherment of Linear B* (Cambridge: Cambridge University Press, 1958), 13.

¹⁴ Boethius, *The Consolation of Philosophy*, çev. David R. Slavitt, Cambridge: Harvard University Press, 2008, 150.

felsefenin rasyonel yönünü Hristiyan özgür irade anlayışıyla birleştirmenin güzel bir örneğidir. Herodotos'un *Tarih* (M.Ö 440) adlı eserinde aktardığına göre, Psammetichus kral olmadan önce, Mısırlılar kendilerini ilk insanlardan sayarlardı. Ancak daha sonra, yine kralın adıyla anılan Psammetichus deneyi sonucunda, Friglerin Mısırlılardan önce var olduğu kanısına vardılar.¹⁵ Bu anekdot, antik dünyanın kendi tarihini ve kökenlerini anlamaya yönelik çabalarını göstermesi açısından önem arz eder. Herodotos, yine *Tarih* adlı eserinde, Mısır gezileri sırasında Mısırlı rahiplerin Tanrıları hakkında söylediklerini aktarmış ve Mısır Tanrılarının Yunanlar tarafından benimsendiğini dile getirmiştir. Her ne kadar Herodotos ünlü Romalı hatip Cicero tarafından bile 'tarihin babası'¹⁶ bazen de 'yalanların babası' olarak anılsa da eserinde belirttikleri tarihsel açıdan büyük önem taşımaktadır.¹⁷ Zira tarih elbette antropoloji ve arkeoloji ile birlikte günümüze ulaşabilen kanıtlar eşliğinde geçmiş aydınlatılsa da bu tür kanıtları her daim elde etmek mümkün değildir. Dolayısıyla tarihin kendi içerisindeki dinamikler ve söylemlerden yola çıkarak en azından bir fikir sahibi olmak ve bu fikri şekillendirmek mümkündür. Üstelik Herodotos'un geriye bıraktığı miras bir edebi mirastır ve çoğu zaman tarihe ışık tutan kanıtlara edebi eserler aracılığıyla ulaşılır. Christopher Snyder'ın da belirttiği gibi:

Hem tarihçiler hem de arkeologlar geçmişten yeniden inşa etmek için edebi kanıtları kullanırlar. Ancak modern edebiyat eleştirmeni sadece tarihsel sorularla ilgilenmez. Bir Arthurian şiirini analiz ederken biçim, yapı, vezin ve imgelerin, Arthur'un var olup olmadığını belirlemeye çalışmaktan daha önemli olabilir. Bazı edebiyat eleştirmenleri bir yazarın geçmiş hakkında sorular sorarken, diğerleri bu tür soruları alakasız görür. Bazıları diğer edebi eserlerle karşılaştırmalar ve onlara yapılan göndermeler aramayı tercih ederken, diğerleri edebi yaratıları izole ve bağımsız olarak görür.¹⁸

Antik kaynakların korunması ve aktarılması, onların önemini ve etkisini göstermektedir. Farklı kültürler bu kaynakları yorumlamaktadır ve uyarlamaktadır. Bu, en az korunmaları kadar önemli bir süreçtir. Antik mirasın Orta Çağ'a aktarılmasında, özellikle Roma İmparatorluğu'nun Yunan mirasını nasıl dönüştürdüğü ve kendi kültürel yapısına nasıl entegre ettiği önemli bir rol oynamıştır. Romalıların, Yunan mitolojisini ve Tanrılarını yeniden yorumlaması, kültürel devamlılık ve dönüşüm süreçlerini anlamak için emsalsiz bir örnektir. Bu dönüşüm, Roma'nın Yunan mirasından nasıl yararlandığını ve aynı zamanda kendi değerlerini ve toplumunu koruduğunu göstermektedir.

2.2 Roma'nın Yunan Mirasını Dönüştürmesi:

Roma mitleri, Yunan Tanrılarını ve mitlerini temel alarak kendi kültürel dokularına uyarlamıştır. Ancak bu uyarlama süreci basit bir kopyalama değil, karmaşık bir kültürel sentez süreci olmuştur. Örneğin Zeus'un (Jüpiter) karakteri daha güçlü ve adalet timsali bir figüre dönüştürülmüş, Ares (Mars) ise nihayetinde korkunç ve acımasız bir savaşçı olarak yeniden yorumlanmıştır. Bu dönüşüm, Roma'nın savaş ve fetih ekonomisine dayalı toplumsal yapısını yansıtmaktadır.¹⁹ Roma'nın antik mirası dönüştürme süreci kimi zaman çelişkili bir nitelik de taşımıştır. Augustine, *City of God (Tanrı Şehri)* adlı eserinde bu çelişkiyi çarpıcı bir şekilde ortaya koyar:

Romalılar, Scipio'nun da övündüğü gibi, kendi davranışlarının ve iyi isimlerinin şairlerin saldırılarına ve iftiralara maruz kalmasını reddettiler ve bu tür dizeler yazmaya cüret eden herhangi birini ölüm cezasına çarptıracak kadar ileri gittiler. Bu, kendileri açısından çok onurlu bir tutumdur, ancak Tanrılar açısından gururlu ve dinsizce idi: Çünkü Tanrıların şairlerin incitici ifadelerini sadece hoş görmekle kalmayıp, bundan zevk aldıklarını biliyorlardı, ancak kendileri aynı muameleye tahammül etmezlerdi.²⁰

Augustine burada, Roma'nın kendi vatandaşlarını şairlerin eleştirilerinden korurken Tanrıları bu korumadan mahrum bırakmasındaki çelişkiyi eleştirmektedir: Augustine'e göre burada Senato'nun Kapitol'den daha değerli olup olmadığı önemli bir sorudur. Ayrıca Roma şehrinin Romalıların gözünde

¹⁵ Herodotos, *Tarih*, çev. Müntekim Ökmen (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2006), 106.

¹⁶ Oğuz Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2008), 25.

¹⁷ François Hartog ve Janet Lloyd, *The Mirror of Herodotus: The Representation of the Other in the Writing of History* (Berkeley: University of California Press, 1988), xvi.

¹⁸ Christopher A. Snyder, *The World of King Arthur* (London: Thames & Hudson, 2011), 14.

¹⁹ Mary Beard, John North ve Simon Price, *Religions of Rome: Volume 1, A History* (Cambridge: Cambridge University Press, 1998), 15.

²⁰ Augustine, S. (2010). *The City of God*. (Modern Library, 2010), 77-78. Ayrıca bkz. Augustine, *Tanrı Şehri*, çev. Kadir Canatan (İstanbul: Eskiye Yayınları, 2021).

tüm Tanrılar katından daha değerli olup olmadığı da başka bir sorgulamadır. Zira şairlerin bir vatandaş hakkında incitici söz söylemesini yasaklarken, onların Tanrılar hakkında diledikleri suçlamaları yapmasına senatör, sansürcü, prens veya pontifin (pontifex) müdahalesi olmaksızın izin veriliyor olması Augustine'e göre düşündürücüdür. Bu eleştiri, Roma'nın antik Yunan mirasını nasıl seçici ve pragmatik bir şekilde dönüştürdüğünü göstermektedir. Roma'nın Yunan mirasını dönüştürme süreci, aslında çok daha karmaşık ve derin tarihsel köklere sahiptir. Berens'in belirttiği gibi, Yunanların İtalya'ya gelişiyle başlayan kültürel etkileşim, Roma mitolojisinin temellerini atmıştır. Berens'e göre Yunanlar İtalya'ya ilk kez geldiklerinde, Kelt halkının mitolojisine dayanan bir dini inanç oluşturdular. Yunanlar, bilinen veya bilinmeyen tüm Tanrılara saygı gösterme geleneklerine uygun olarak, en yakın ilişki kurdukları Tanrıları benimseyip kendilerine mal ettiler. Sonuç olarak, dini inançları antik Yunan kökenlerini miras aldı. Ancak, ilkel Keltler, Yunanlardan daha az medeni olduklarından, mitolojileri daha barbar bir yapıya sahipti. Bu durum, Romalıların Yunan komşuları kadar canlı bir hayal gücüyle doğmamış olmaları gerçeğiyle birleşince, Roma mitolojisi üzerinde kalıcı bir iz bırakmıştır. Bu nedenle Roma mitolojisi, fantastik fikirler açısından daha kısır kalmış ve Yunan mitolojisini güçlü bir şekilde karakterize eden peri masalı benzeri hikâyelerden ve harika şiirsel fikirlerden yoksun olmuştur.²¹ Bu tarihsel arka plan, Roma'nın daha sonraki dönemde Yunan mitolojisini nasıl dönüştürdüğünü anlamak için önemli bir bağlantı sağlar. Roma mitleri, Yunan Tanrılarını ve mitlerini temel alarak kendi kültürel dokularına uyarlamıştır. Ancak bu uyarlama süreci basit bir kopyalama değil, karmaşık bir kültürel sentez süreci olmuştur. Antik Yunan ve Roma uygarlıkları, insanın ortaya çıkışını hem teogoni yoluyla hem de kozmogonik yollarla açıklamaya çalışmıştır.²² İyonyalı filozoflardan başlayarak, Tales, Anaksimenes, Anaksimandros ve sonrasında Pythagoras, Sokrates, Platon, Aristoteles ve diğerleri bu soruların cevabını aramış, özü araştırmış ve her biri kendine göre cevaplar vermiştir. Çoğu zaman bir filozof kendinden öncekini çürütmeye çalışarak yeni bir hipotez ile ortaya çıkmıştır.²³ Bu sürekli sorgulama ve eleştiri geleneği, Orta Çağ'da skolastik düşüncenin temellerini oluşturmuştur. Herodotos'un eserini yazmasından yaklaşık 80 yıl sonra (M.Ö. 360) Platon tarafından kaleme alınan *Timaeus ve Critias*, belki de Herodotos'un iddialarına bir yanıt niteliğindedir. Platon'a göre, Yunanların kültürlerinin Mezopotamya uygarlıklarından uyarlanmış olduğu doğrudur; ancak bir farkla: Mezopotamya uygarlıkları, aslında batık Atlantis uygarlığından kurtulanların başlattığı bir medeniyetler zinciridir ve Atlantisliler aslen Yunandır.²⁴ Bu düşünce geleneği, Orta Çağ boyunca çeşitli şekillerde devam etmiş ve Hristiyan teolojisi ile sentezlenerek yeni formlar kazanmıştır. Anlaşılabileceği üzere antik Yunan kültüründen başlayarak devam eden anlayış bir bakıma kültürel üstünlük ya da daha doğrusu medeniyetin merkezi olma iddiası taşımaktadır. Bu düşünce geleneği Roma İmparatorluğu döneminde özellikle kuzey halklarıyla ilişkilerde belirgin hale gelmiş, imparatorluğun kendini 'medeniyet' olarak konumlandırmasında önemli rol oynamıştır. Katolik inancı da zamanla kendine özgü teolojik ve politik dinamiklerle şekillenmiştir. Britanya örneğinin gösterdiği üzere, antik mirasın aktarımı her bölgede farklı dinamikler oluşturmuştur. Dahası, bu süreç sadece kültürel değil, aynı zamanda kurumsal bir dönüşümü de beraberinde getirmiştir. Bu bakımdan, Roma İmparatorluğu'ndan miras kalan kurumların Orta Çağ'da nasıl dönüştüğünü incelemek, antik mirasın devamlılığını anlamak açısından büyük ehemmiyet taşımaktadır.

2.3 Orta Çağ'da Kurumsal Dönüşümler

Orta Çağ, antik dünyanın mirasının yeniden yorumlandığı ve kurumsal yapıların köklü bir dönüşüm geçirdiği bir dönem olarak tarihte önemli bir yer tutar. Bu dönüşüm sürecinde bilhassa eğitim, hukuk ve siyasi kurumların geçirdiği değişim, Skocpol'un vurguladığı tarihsel süreçlerin çok boyutluluğunu sergilemektedir. Roma İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra, klasik eğitim kurumları yerini kademeli olarak manastır ve katedral okullarına bırakmıştır. Southern'ın belirttiği gibi, 6. yüzyıldan itibaren manastırlar sadece dini eğitimin değil, antik metinlerin korunması ve aktarılmasının

²¹ E. M. Berens, *Myths and Legends of Ancient Greece and Rome* (New York: Maynard, Merrill, & Co., 1979), 8.

²² Teogoni (theogony), tanrıların doğuşu ve soyunu konu alan anlatıları ifade ederken; kozmogoni (cosmogony), evrenin yaratılışını ve düzenini açıklayan anlatıları kapsar. Bu iki kavram antik düşüncede insanın varoluşunu farklı perspektiflerden açıklar: Teogoni tanrısal yaratım sürecini, kozmogoni ise evrensel düzenin doğal gelişimini temel alır.

²³ W. K. C. Guthrie, *A History of Greek Philosophy: Volume 1, The Earlier Presocratics and the Pythagoreans* (Cambridge: Cambridge University Press, 1962), 26-73.

²⁴ Plato, *Timaeus and Critias*, çev. Robin Waterfield (Oxford: Oxford University Press, 2008), 131-135.

da mühim merkezleri haline gelmişlerdir.²⁵ Bu kurumsal dönüşüm, antik bilginin Hristiyan dünya görüşü içinde yeniden yorumlanmasına olanak sağlamıştır. Zira bu kurumsal dönüşüm süreci, antik düşüncenin Orta Çağ'a aktarımının en somut örneklerini sunmaktadır. Örneğin, Monte Cassino manastırında Cicero'nun retorik eserleri ve Aristoteles'in mantık çalışmaları, keşişler tarafından hem korunmuş hem de Hristiyan teolojisinin öğretiminde kullanılmıştır. Benzer şekilde, bir yandan Tours manastırında Vergilius'un eserleri gramer öğretiminde temel kaynak olarak kabul edilirken, öte yandan da antik edebiyat geleneği yeni bir işlevle varlığını sürdürmüştür.²⁶ Buna ek olarak, eğitim kurumlarındaki bu tarz bir dönüşüm, özellikle Benedikten manastırlarında çok daha sistematik bir hale bürünmüştür. Monte Cassino'da Benedikt tarafından kurulan sistem, antik Roma'nın 'yedi özgür sanat' (septem artes liberales)²⁷ geleneğini Hristiyan eğitim anlayışıyla birleştirmiştir.²⁸ Bu sentez, Cassiodorus'un Vivarium'unda daha da geliştirilmiş, antik metinlerin kopyalanması ve korunması manastır yaşamının temel unsurlarından biri haline getirilmiştir.²⁹

Hukuk kurumlarının dönüşümü de benzer bir karmaşıklık göstermektedir. Roma hukuku, Justinianus'un Corpus Iuris Civilis'i aracılığıyla Orta Çağ'a aktarılmıştır. Berman'ın kapsamlı çalışmasında gösterdiği gibi, 11. ve 12. yüzyıllarda Bologna Hukuk Okulu'nun kurulmasıyla başlayan süreç, Roma hukukunun kanon hukukuyla yorumlanmasına yol açmıştır.³⁰ Bu amalgam, modern Avrupa hukuk sistemlerinin temelini oluşturmuştur. Öte yandan, siyasi kurumların dönüşümü ise daha karmaşık bir süreci yansıtmaktadır. Roma'nın merkezi yönetim sistemi, feodal yapıya evrilirken, antik dönemin bazı yönetim pratikleri yerel düzeyde varlığını sürdürmüştür. Bu yüzden Wickham'ın araştırmaları, özellikle İtalya ve Güney Fransa'da Roma idari yapılarının nasıl yerel aristokrasi tarafından adapte edildiğini göstermektedir.³¹ Bu adaptasyon süreci, Skocpol'ün vurguladığı tarihsel dönüşümlerin çok yönlü doğasını muazzam bir şekilde örneklemektedir.

Nihayetinde, katedral okullarının yükselişi, 11. yüzyıldan itibaren yeni bir kurumsal dönüşümü beraberinde getirmiştir. Chartres Katedrali'nde geliştirilen eğitim modeli, antik quadrivium (aritmetik, geometri, astronomi ve müzik) ile trivium'u (gramer, retorik ve mantık) Hristiyan teolojisiyle birleştirmiştir.³² Bu sentez, daha sonra üniversitelerin kurumsal yapısının temelini oluşturacaktır. Paris, Oxford ve Bologna gibi ilk üniversiteler, bu katedral okullarının evrilmesiyle ortaya çıkmıştır. Nihayetinde kurumsal yapıların bu kapsamlı dönüşümü, Hristiyanlığın yükselişiyle birlikte yeni bir boyut kazanmıştır. Kilise kurumlarının antik mirası yorumlama ve aktarma biçimi, Orta Çağ'ın düşünsel ve toplumsal yapısını derinden etkilemiştir. Benedikten manastırları, bu dönüşümü daha da sistematik hale getirmiştir. Monte Cassino'da Benedikt tarafından kurulan eğitim sistemi, antik Roma'nın 'yedi özgür sanat' geleneğini Hristiyan eğitim anlayışıyla birleştirmiştir. Bu sentez, Cassiodorus'un Vivarium'unda daha da geliştirilmiş ve antik metinlerin kopyalanması ile korunması, manastır yaşamının temel unsurlarından biri haline gelmiştir. Bu sayede manastırlar bir nevi antik bilgi ile skolastik düşüncenin bir bakıma kayıt açısından eritme potası haline gelmiş ve bilginin koruma altına alınabilmesi için eşsiz birer sığınak haline de dönüşmüşlerdir. Ancak bu bilgi ve birikimlerden ne derece ve nasıl bir objektiflikle faydalandığı başka bir tartışma konusudur.

2.4 Din Kurumlarının Antik Mirasla İlişkisi:

Orta Çağ'da din kurumları, antik mirasın korunması ve dönüştürülmesinde merkezi bir rol üstlenmiştir. Manastırlar, antik metinlerin kopyalandığı, korunduğu ve yeniden yorumlandığı merkezler

²⁵ R.W. Southern, *The Making of the Middle Ages* (New Haven: Yale University Press, 1953), 170-171.

²⁶ Pierre Riché, *Education and Culture in the Barbarian West: From the Sixth through the Eighth Century* (Columbia: University of South Carolina Press, 1976), 126-128

²⁷ Roma'da özgür vatandaşlara verilen temel eğitim müfredatı. Trivium (gramer, mantık, retorik) ve Quadrivium (aritmetik, geometri, astronomi, müzik) olmak üzere iki gruba ayrılırdı. Köle işi sayılan el sanatlarından (artes mechanicae) farklı tutulurdu.

²⁸ Jean Leclercq, *The Love of Learning and the Desire for God: A Study of Monastic Culture* (New York: Fordham University Press, 1961), 72-73.

²⁹ James J. O'Donnell, *Cassiodorus* (Berkeley: University of California Press, 1979), 182-184.

³⁰ Harold J. Berman, *Law and Revolution: The Formation of the Western Legal Tradition* (Cambridge: Harvard University Press, 1983), 122-124.

³¹ Chris Wickham, *Early Medieval Italy: Central Power and Local Society, 400-1000* (London: Macmillan, 1981), 80-82.

³² C. Stephen Jaeger, *The Envy of Angels: Cathedral Schools and Social Ideals in Medieval Europe, 950-1200* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1994), 45-47.

olarak işlev görmüştür. Elbette okuma ve yazma oranının en yüksek seviyede keşiş ve rahipler tarafından elde tutulması bunun başlıca teknik nedenlerinden biridir. Lawrence'ın belirttiği gibi, bilhassa Cluny manastırı, antik el yazmalarının sistematik olarak toplandığı ve çoğaltıldığı bir merkez haline gelmiştir.³³ Dahası, Cluny'nin scriptorium'unda (yazı atölyesi) çalışan keşişler, Cicero, Vergilius ve Ovidius gibi klasik yazarların eserlerini asıllarına sadık kalarak kopyalamış ve bu metinleri açıklayıcı notlarla zenginleştirmişlerdir.³⁴

Manastırların bu işlevi, daha önce de belirtildiği üzere, antik düşünceyle Hristiyan teolojisinin benzersiz bir sentezini ortaya çıkarmıştır. Örneğin, Augustinus'un Platon felsefesini Hristiyan teolojisiyle birleştirmesi, bu amalgamın en önemli örneklerinden biridir. Bu bakımdan manastır kütüphaneleri, sadece dini metinleri değil, antik felsefe, bilim ve edebiyat eserlerini de bünyelerinde barındırmıştır ki bu da aslında adeta antik Yunan dönemindeki gibi felsefe dendiğinde Matematik, Astronomi gibi müspet bilimlerin felsefe çatısı altında incelenmesi gibi Hristiyan teolojisi altında farklı bilim dallarının incelenmesi anlamına gelmekteydi. Bu bakış açısını destekleyecek biçimde bir örnek Monte Cassino manastırının kütüphanesidir. Bu kütüphane özellikle tıp metinleri konusunda zengin bir koleksiyona sahiptir ve Hippokrates ile Galen'in eserlerinin korunmasında şüphesiz kritik bir rol üstlenmiştir.³⁵ Buna ek olarak, kilise okulları antik eğitim geleneğini Hristiyan öğretisiyle harmanlayan yeni bir eğitim modeli geliştirmiştir. Alcuin'in York'taki okulu ve daha sonra Aachen'de kurduğu saray okulu, klasik liberal sanatları Hristiyan eğitime entegre etmiştir.³⁶ Alcuin'in öğretim programı, Boethius'un mantık çalışmalarını ve Martianus Capella'nın yedi özgür sanat üzerine yazdığı ansiklopedik eseri temel almıştır. Bu program, daha sonra Frank İmparatorluğu'ndaki diğer okullara model olmuştur.³⁷ Sonuç olarak bu amalgam, katedral okullarının ve ilk üniversitelerin müfredatını şekillendirmiştir. Özellikle Chartres Katedrali okulu, Platon'un *Timaeus*'u üzerine yapılan yorumlarla ünlenmiş, antik kozmoloji ile Hristiyan yaratılış öğretisini uzlaştırmaya çalışan özgün bir düşünce ekolü geliştirmiştir.³⁸ Dahası, İrlanda manastırları, kıta Avrupası'ndaki karışıklık döneminde benzersiz bir rol üstlenmiştir. Cahill'in de belirttiği gibi, İrlanda keşişleri klasik metinleri sadece korumakla kalmamış, özgün bir kopyalama ve yorum geleneği de geliştirmişlerdir.³⁹ Bu manastırlar daha sonra kıta Avrupası'na yayılarak, Columbanus gibi İrlandalı keşişler vasıtasıyla antik mirasın aktarımında önemli bir ağı oluşturmuşlardır.⁴⁰ Zira manastır ve katedral okullarının bu çabaları, antik mirası sadece korumakla kalmamış, onu yeni bir düşünsel çerçevede yeniden yorumlayarak canlı tutmuştur.

2.5 Orta Çağ Şehir Kültürü ve Antik Miras:

Orta Çağ şehirleri, antik mirasın korunduğu ve dönüştürüldüğü önemli merkezler olmuştur. Pirenne'nin işaret ettiği üzere, özellikle İtalyan şehir devletleri, Roma'nın ticaret ve yönetim geleneklerini sürdürmüştür.⁴¹ Bu şehirlerde, antik tıp bilgisi hastanelerde yaşatılmış, eski Yunan ve Roma metinleri tüccar sınıfının kütüphanelerinde korunmuştur. Tıp alanında, özellikle Salerno okulu, Galen ve Hippokrates'in eserlerini Arap tıp bilgisiyle birleştirerek özgün bir sentez oluşturmuştur. Le Goff'un aktardığına göre, bu sentez Orta Çağ hastanelerinin temel pratiğini şekillendirmiştir.⁴² Dahası, Monte Cassino manastırının tıp metinleri koleksiyonu, Constantinus Africanus'un çevirileriyle birleşince, Batı tıbbının yeniden canlanmasına zemin hazırlamıştır.⁴³ Antik şehir planlaması ve mimari unsurlar da Orta Çağ kentlerinde varlığını sürdürmüştür. Zira Roma'nın forum ve pazar yeri geleneği, Orta Çağ şehir meydanlarında yeni bir form kazanmıştır. Bu dönüşüm, Braudel'in vurguladığı gibi, antik

³³ C.H. Lawrence, *Medieval Monasticism: Forms of Religious Life in Western Europe in the Middle Ages* (London: Longman, 1984), 140-142.

³⁴ Leclercq, *Love of Learning*, 88-89.

³⁵ David C. Lindberg, *The Beginnings of Western Science* (Chicago: University of Chicago Press, 1992), 321-324.

³⁶ Donald A. Bullough, *Alcuin: Achievement and Reputation* (Leiden: Brill, 2004), 165-168.

³⁷ Riché, *Education and Culture*, 192-194.

³⁸ Édouard Jeuneau, *Rethinking the School of Chartres* (Toronto: University of Toronto Press, 2009), 85-87.

³⁹ Cahill, Thomas. *How the Irish Saved Civilization: The Untold Story of Ireland's Heroic Role from the Fall of Rome to the Rise of Medieval Europe* (New York: Doubleday, 1995).

⁴⁰ Peter Brown, *The World of Late Antiquity: AD 150-750* (London: Thames and Hudson, 1971).

⁴¹ Henri Pirenne, *Ortaçağ Kentleri: Kökenleri ve Ticaretin Canlanması*, çev. Şadan Karadeniz (İstanbul: İletişim Yayınları, 2020), 153-156.

⁴² Jacques Le Goff, *Ortaçağda Entelektüeller*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2017), 87-89.

⁴³ Nancy G. Siraisi, *Medieval and Early Renaissance Medicine: An Introduction to Knowledge and Practice* (Chicago: University of Chicago Press, 1990), 58-60.

kent yaşamının sürekliliklerini göstermektedir.⁴⁴ Buna ek olarak, Orta Çağ loncaları, antik zanaat geleneklerini sürdüren kurumlar olarak öne çıkmıştır. Epstein'in araştırmaları, özellikle metalürji ve mimari alanında Roma tekniklerinin loncalar aracılığıyla aktarıldığını göstermektedir.⁴⁵ Zira loncaların çırak-kalfa-usta hiyerarşisi, Roma collegia'sının⁴⁶ örgütlenme biçimini yansıtmaktadır.

Sonuç olarak Orta Çağ'da eğitim, hukuk ve siyasi kurumların geçirdiği dönüşümler, antik mirasın Hristiyan dünya görüşü içinde yeniden yorumlanmasına ve aktarılmasına olanak sağlamıştır. Bu süreç, sadece kurumsal yapıların değişimini değil, aynı zamanda toplumsal ve düşünsel hayatın da bir nevi değişimini ifade etmektedir. Manastırlar, katedral okulları ve üniversiteler, antik bilginin korunması ve aktarılmasında kilit bir rol oynamıştır. Benzer şekilde, Roma hukuku ve yönetim pratikleri, Orta Çağ'ın feodal sistemine uyarlanarak öyle ya da böyle varlığını sürdürmüştür. Bu kurumsal dönüşümler, Skocpol'un tarihsel sosyoloji yaklaşımında belirttiği üzere, tarihsel süreçlerin çok boyutluluğunu ve karmaşıklığını ortaya koymaktadır. Skocpol'un yaklaşımı, bu dönüşümleri tek boyutlu bir bakış açısıyla değil, çok katmanlı bir perspektiften anlamamıza olanak sağlamaktadır. Bu şekilde bakıldığında da Orta Çağ'ın bu dönüşümlerinin sadece Avrupa'nın değil, dünya tarihinin de şekillenmesinde mühim bir rol oynadığını söylemek yerinde olacaktır.

3. Hristiyanlığın Yükselişi ve Antik Mirasın Yeniden Yorumlanması:

Antik felsefenin Hristiyanlık içinde yeniden yorumlanması sürecinin en önemli örneklerinden biri, Augustine'in (354-430) çalışmalarında görülür. Augustine, *De Civitate Dei* (Tanrı Şehri) eserinde antik filozofların en temel sorularını Hristiyan bakış açısıyla yeniden değerlendirir:

Birçok insan, bu yaşam tarzlarından birini veya diğerini benimseyebilir ve yine de insanı mutlu kılan şeyi kaçırabilir. Bu nedenle, en yüksek iyi ve en yüksek kötü sorusu -ki bu felsefi ekolleri birbirinden ayıran şeydir- bir meseledir; toplumsal yaşama dair bu sorular, Akademi'nin şüphesi, Kiniklerin giyim ve yiyeceği, üç yaşam tarzı -aktif, tefekkür ve karma- ise farklı sorulardır ve bunların hiçbirine en yüksek iyi sorusu dahil değildir.⁴⁷

Augustine'in bu yaklaşımı, antik felsefenin temel sorularının Hristiyan düşüncesi içinde nasıl yeniden yorumlandığının çarpıcı bir örneğidir. Augustine'in bu dönüşümsel yaklaşımı başka örneklerde de görülür. Pagan kahramanlık kavramını Hristiyan şehitlik kavramıyla ilişkilendirirken Augustine, eğer Kilise'nin olağan dili izin verseydi, bu insanları daha nazik bir şekilde kahramanlar olarak adlandırabileceklerini ifade eder. Zira bu ismin Yunanca'da 'Hêrê' olarak adlandırılan Juno'dan geldiği söylenmektedir ve Yunan mitlerinde onun oğullarından biri Kahraman (Heros) olarak adlandırılmıştır. Bu efsaneler mistik bir şekilde Juno'nun, şeytanlar ve kahramanların yaşadığını düşündükleri havanın hâkimi olduğunu göstermekteydi Augustine'e göre. Ancak tam tersi bir nedenle Augustine şehitlerini kahraman olarak adlandırdıklarını söyler.⁴⁸ Bu sözler, Augustine'in antik kavramları Hristiyan bakış açısıyla nasıl yeniden yorumladığının çarpıcı bir örneğidir. Pagan kahraman kavramını Hristiyan şehit kavramına dönüştürürken, antik mitolojik unsurları tamamen reddetmek yerine, onları yeni bir anlam çerçevesinde yeniden değerlendirmektedir. Esasen Orta Çağ Avrupa'sının kiliseyle olan ilişkisi, genellikle düşünüldüğü gibi tekdüze değil, oldukça karmaşıktır. Bu karmaşık ilişkinin temelleri, Hristiyanlığın yayılma sürecinde atılmıştır. Antik metinlerin nasıl Hristiyan bakış açısıyla yorumlandığının en önemli örneklerinden biri, Boethius'un *Felsefenin Tesellisi* eserinde görülür. Boethius burada Tanrı kavramını şöyle açıklar: "Ebediyet, sınırsız yaşamın bütüncül, eşzamanlı ve kusursuz sahipliğidir... Tanrı öngörüşe sahiptir ve yukarıdan bir seyircidir ve ebedi şimdinden aşağı

⁴⁴ Fernand Braudel, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay (İstanbul: Eren Yayıncılık, 1989), 324-326.

⁴⁵ S.R. Epstein, "Craft Guilds, Apprenticeship, and Technological Change in Preindustrial Europe," *Journal of Economic History* 58, no. 3 (1998): 684-713.

⁴⁶ 'Collegia', Roma İmparatorluğu'nda belirli meslek gruplarının oluşturduğu resmi birlikleri ifade eder. Her collegia kendi içinde hiyerarşik bir yapıya sahipti ve üyelerinin mesleki eğitiminden, sosyal haklarına kadar geniş bir alanı düzenliyordu. Örneğin, taş ustaları (collegia fabrorum), metal işçileri (collegia aerariorum) ve dokumacılar (collegia centonariorum) gibi farklı meslek dallarında örgütlenmişlerdi. Bu yapılanma, Orta Çağ lonca sisteminin öncüsü olarak kabul edilir. Collegia üyeleri sadece mesleki değil, dini ritüelleri de paylaşıyor ve birbirlerine sosyal yardımda bulunurlardı. Daha fazla bilgi için bkz. Liu, Jinyu, *Collegia Centonariorum: The Guilds of Textile Dealers in the Roman West* (Leiden: Brill, 2009), 45-47.

⁴⁷ Augustine, S. (2010). *The City of God*. (Modern Library, 2010), 902-903.

⁴⁸ Augustine, *City of God*, 438-439.

bakarak iyilere ödülleri, kötülere cezalarını verir.”⁴⁹ Bu yaklaşım, antik felsefenin temel kavramlarının Hristiyan teolojisi içinde nasıl yeniden yorumlandığını göstermektedir.

Öte yandan ilk yüzyıllarda Aziz Paul (5-67) ve taraftarlarının çabalarıyla gelişen ve daha sonra yazıya dökülen Yeni Ahit, Avrupa'ya keşişler aracılığıyla ulaştığında, önce yoğun bir Roma pagan inancının tepkisi ve baskısıyla karşılaşmıştır. Ancak daha sonra İmparator I. Konstantin'in (306-337) Hristiyanlara din özgürlüğü tanınması Doğu Roma'nın pagan inancını bu yeni dini inanca geçirmeye başlaması hem taktiksel bir hamle hem de kültürel bir dönüm noktası olmuştur.⁵⁰ Dahası Konstantin bu hamleyle aslında Roma İmparatorluğu'ndan geriye kalanların tamamen dağılmasını önlemeyi amaçlamış ve belki de stratejik olarak Hristiyanlığı benimsemiştir. Ancak bu taktiksel hamle de dağılma ve sonrasında tamamen yok oluşu önlemeye yetmeyecektir.⁵¹ Öyle ya da böyle bu gelişme, Doğu Roma'nın göreceli olarak Hristiyanlık çatısı altında buluşup daha uzun yaşamasını sağlarken, belirtildiği üzere Batı Roma için aynı durum geçerli olmamıştır. Batı Roma, M.S. 476 yılında son imparator Romulus Augustulus'un (475-476) döneminde resmen son bulmuştur.⁵² Bu tarihsel ayrışma, Doğu ve Batı Hristiyanlığı arasındaki farklılıkların derinleşmesine ve Avrupa'nın kültürel haritasının yeniden şekillenmesine yol açmıştır. Orta Çağ'ın ilerleyen dönemlerinde —bilhassa 13. yüzyılda— uyum ve sentez arayışı ön plana çıkmıştır. Bu dönem, teorik idealler ile pratik gerçeklikler arasındaki çatışmaların belirginleştiği bir zaman dilimi olmuştur. Hunt ve diğerleri bu durumu şöyle özetlemektedir:

On üçüncü yüzyılda uyum ve sentez peşinde koşmasına rağmen, bu hedeflere ulaşmanın ne kadar zor olduğunu keşfetti. Teorik olarak papalık ve imparatorluk iş birliği yapmak zorundaydı, ancak bunun yerine acı bir savaş çıktı ve prensler Almanya'yı yönetti, komünler ve signori kuzey İtalya'yı yönetti. Akıl ve inanç aynı gerçeklere ulaşmaları gerekiyordu. Skolastikler bazen bunu yapabilir, ancak her zaman değil. Kilisenin öğretilerini ve ayinleri tüm Hristiyanlar aynı şekilde uygular. Bununla birlikte, yerel uygulama, hangi kilise yasalarının ne kadar etkili olacağını belirliyordu. Ayrıca, düzen arayışı, on üçüncü yüzyılda toplumdaki farklı insanları, fikirleri ve çıkarları bir araya getirmeyi başaramadı.⁵³

Hristiyanlığın adım adım yükselişi ve antik mirasın yeniden yorumlanması sürecinde, Orta Çağ Avrupa'sında din ve kültür arasındaki ilişki giderek daha anlaşılması zor bir hal almıştır. Bu karmaşık yapı içerisinde, siyasi ve dini otoritenin temsilcileri olan kral ve kilisenin rolleri de büyük önem kazanmıştır. Konstantin'in Hristiyanlığı kabul etmesinden başlayarak, dünyevi ve ruhani güçler arasındaki ilişki, Orta Çağ boyunca Avrupa'nın siyasi ve kültürel manzarasını şekillendiren temel faktörlerden biri olmuştur. Bu açıdan ele alındığında, kralın ve kilisenin rolleri, sadece siyasi ve dini alanlarla sınırlı kalmamış, toplumun her kademesinde hissedilen bir etki yaratmıştır. Bilhassa 13. yüzyılda belirginleşen uyum ve sentez arayışı, aslında bu iki güç arasındaki dengeyi sağlama çabasının bir yansıması olarak da görülebilir. Bu noktada, kralın ve kilisenin Orta Çağ toplumundaki rollerini daha detaylı incelemek, dönemin din ve kültür anlayışını daha iyi kavramak açısından önem taşımaktadır.

3.1 Orta Çağ'da Kralın ve Kilisenin Rolü:

Kral, hiyerarşik yönetim biçiminde gücü Tanrı'dan doğrudan alır ve yer yer bu gücü kilise veya doğrudan papalık sayesinde elinde tutarken bir yandan da bu gücü kiliseye borçlu olduğunu unutmaz. Bir başka deyişle, Hristiyan krallar kilisenin yetkisi ve onayıyla Tanrı'nın yeryüzündeki otorite temsilcisi olarak kiliseyle birlikte tebaalarının Tanrıyla buluşabilmesi adına şefaathçi rolünü üstlenmişlerdir. Dolayısıyla zaman içerisinde kilise giderek güçlenirken, ilk başta faizin günah olduğunu söyleyip daha sonra Lonca teşkilatlarına bizzat faizin Tanrı yoluna harcandığında günah olmadığını söyleyen kilise⁵⁴, ticaretten yönetime hayatın her alanına öylesine işlemiştir ki bu durum antikite döneminde aslında pek farklı değildir. Çok Tanrılı sistemde de dini inanışlar hayatın temel işleyişi içerisinde hiyerarşiyi, dolayısıyla da hiyerarşinin yeryüzündeki temsilcisi kralı ya da krallıkları ayakta tutan güçlerdi. Ancak önemli bir fark, çok Tanrılı ya da tek Tanrılı pagan inancın içerisinde kabul gören birçok unsurun, Hristiyanlıkta kesinlikle yasaklanması ve engizisyonlara kadar giden bir yolu açması

⁴⁹ Boethius, *Consolation of Philosophy*, 168-175.

⁵⁰ Brown, *World of Late Antiquity*, 45.

⁵¹ Lynn Hunt ve diğerleri, *The Making of the West* (Boston: Bedford Books, 2018), 220.

⁵² Peter Heather, *The Fall of the Roman Empire: A New History of Rome and the Barbarians* (Oxford: Oxford University Press, 2005), 435-448.

⁵³ Hunt ve diğerleri, *Making of the West*, 430.

⁵⁴ Hunt ve diğerleri, *Making of the West*, 314-320.

olmuştur.⁵⁵ Bu durum, Orta Çağ'ın karmaşık ve çok katmanlı yapısını gözler önüne sermektedir. Teorik ideal ile pratik gerçeklik arasındaki bu gerilim, dönemin düşünce ve kurumlarının şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Örneğin, skolastik düşüncenin gelişimi, inanç ve akıl arasında bir denge kurma çabasının ürünüydü. Ancak bu çaba, her zaman başarıyla sonuçlanmamış ve çeşitli teolojik tartışmalara yol açmıştır. Bu tartışmalar da elbette sadece tarihin belli başlı sahnelerinde asılı kalmamış, aksine tarihten edebiyata, edebiyattan felsefeye ve elbette politikaya kadar oldukça geniş alanlarda çok büyük izler bırakmıştır. Bu karmaşık din-devlet ilişkisi ve kültürel dönüşüm süreci, sadece siyasi ve toplumsal alanda değil, aynı zamanda sanat ve edebiyat alanında da derin izler bırakmıştır. Orta Çağ boyunca, antik mirasın etkisi ve Hristiyanlığın yükselişi, edebi ve sanatsal üretimi şekillendiren temel faktörlerden biri olmuştur. Kral ve kilisenin rolünün değişimi, toplumun her katmanında olduğu gibi, sanatçılar ve yazarlar üzerinde de büyük bir etki yaratmıştır. Bu süreçte özellikle Doğu Roma İmparatorluğu'nun oynadığı rol dikkat çekicidir. Doğu Roma, Grek kültürü ile Hristiyanlığın özgün bir sentezini oluşturmuş ve bu sentez, imparatorluğun kimliğinin temelini teşkil etmiştir. Ostrogorsky'nin vurguladığı gibi, Bizans medeniyeti özünde Hristiyan-Helenistik bir karaktere sahipti ve bu özelliği, onu hem Antik Roma'dan hem de Batı Orta Çağı'ndan ayıran temel unsurdur. Bizans İmparatorluğu, Roma devlet geleneğini, Grek kültürünü ve Hristiyan inancını benzersiz bir şekilde harmanlayarak kendine özgü bir medeniyet yaratmıştı. Lâkin bu kültürel etkileşimin tek yönlü olmadığı zira Hristiyanlığın kurumsallaşma sürecinde, önceki pagan geleneklerle etkileşime girdiği ve bunlardan izler taşıdığı günümüz teoloji araştırmalarında da kabul görmektedir. Bizans'ın şahsında gelişen Hristiyanlığın, imparatorluğun eski dini olan paganizmden etkilenmesi ve belirli unsurları bünyesine katması, bu karmaşık kültürel etkileşimin doğal bir sonucuydu. Bu perspektiften bakıldığında, antik mirasın Orta Çağ edebiyatı ve sanatında nasıl yeniden yorumlandığını ve dönüştürüldüğünü incelemek, dönemin kültürel dinamiklerini daha bütüncül bir şekilde anlamamıza olanak sağlamaktadır.⁵⁶ Bernard Shaw'un *Saint Joan* (Jan Dark) adlı oyunu, 15. yüzyılda Fransa'nın ulusal kimliğinin oluşumunda kritik rol oynayan tarihsel bir figürü yeniden yorumlamaktadır. Shaw, Jan Dark'ı hem dinsel inancın hem de dünyevi otoritenin sınırlarını zorlayan karmaşık bir karakter olarak resmeder.⁵⁷ Oyunda Jan Dark, Katolik Kilisesi'nin geleneksel öğretileriyle doğrudan iletişim kurduğunu iddia eden mistik vizyonları arasında kalan, ancak aynı zamanda feodal düzene ve İngiliz hakimiyetine karşı Fransız ulusal bilincini temsil eden bir figür olarak karşımıza çıkar. Shaw'un bu yorumu, Orta Çağ'ın din-devlet ilişkisinin ve toplumsal yapısının çatışmalarını yansıtırken, antik Roma'dan gelen hiyerarşik otorite anlayışı ile Hristiyan inancının bireysel vicdan kavramının nasıl çatıştığını da göstermektedir. Orta Çağ'ın önemli eserlerinden Geoffrey Chaucer'ın *The Canterbury Tales* (Canterbury Hikayeleri) adlı yapıtı, 14. yüzyıl sonlarındaki toplumsal gerçekleri ve kilise eleştirisini ustalıkla yansıtır. Chaucer'ın temel eleştirisi, dönemin rasyonel düşünceden uzaklaşıp metafizik ve irrasyonel bir bakış açısına kaymasına yöneliktir. Bu açıdan Orta Çağ, antik dönemde filizlenen felsefi düşüncenin, Roma'nın çöküşü ve Germen kavimlerin etkisiyle kesintiye uğradığı, ancak zamanla yeniden canlanarak Rönesans'a zemin hazırladığı bir geçiş dönemi olarak değerlendirilebilir.⁵⁸

4. Antik Mirasın Edebi ve Sanatsal Yansımaları

4.1 Ovidius ve Orta Çağ Metafizik Mistisizmi:

Publius Ovidius Naso'nun *Metamorphoses* (*Dönüşümler*) adlı eseri, her şeyin başlangıcını adeta kutsal bir metin gibi anlatarak önemli varoluşsal soruları cevaplamaya çalışmıştır. Bu eser, Orta Çağ metafizik mistisizminin öncülerinden biri olarak kabul edilebilir.⁵⁹ Ovidius'un etkisi o kadar büyüktür ki, Dante Alighieri'nin Orta Çağ'ın en önemli eseri olan *The Divine Comedy* (*İlahi Komedi*) eserinde bile Ovidius, Hristiyan olmamasına rağmen Tanrı'nın gözünde önemli bir yere sahiptir ve Dante'nin rehberlerinden biridir.⁶⁰ Dante'nin Ovidius'a verdiği ehemmiyet aşağıdaki satırlardan net bir biçimde anlaşılmaktadır:

⁵⁵ Richard Kieckhefer, *Magic in the Middle Ages* (Cambridge: Cambridge University Press, 1989), 232-251.

⁵⁶ Ostrogorsky, Georg. *Bizans Devleti Tarihi*. Çeviren Fikret Işıltan. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2011.

⁵⁷ George Bernard Shaw, *The Bodley Head Bernard Shaw: Collected Plays with Their Prefaces* (London: Bodley Head, 1970), 123.

⁵⁸ Geoffrey Chaucer, *Canterbury Hikayeleri*, çev. Nazmi Ağıl, 9. baskı (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2023)

⁵⁹ John M. Fyler, *Chaucer and Ovid* (New Haven: Yale University Press, 1979), 125.

⁶⁰ Peter S. Hawkins, *Dante's Testaments: Essays in Scriptural Imagination* (Stanford: Stanford University Press, 1991), 148.

“Ey övücü sanatın ve ilmin, Kimdir bu ruhlar, itibarları edilmiş temin, Ayrı tutularak bulunduğu halden diğerlerinin.” Dedi ki bana: “İsimlerinin şanı hala, Yankılandığı için senin yaşadığın hayatta, Nail oldular Göğün inayetine ve böyle bir imtiyaza.” Tam o lahza işittim bir sesi: “Şeref veriyor bize ozanların en yücesi! Aramızdan ayrılan ruhu dönüyor geri.” Ses kesildi de akabinde her yer sessizlikte, Gördüm bize doğru gelmekte dört muazzam gölge, Ne keder ne de neşe vardı hallerinde. Müşfik Üstadım söze girdi yine: “İyice bak şu kılıç tutana elinde, Efendileri gibi yürüyor üçünün önünde. Homeros’tur o şairlerin kamili, Hicivci Horatius diğeri, Üçüncüsü Ovidius, Lucanus ise en sondan geleni.”⁶¹

Aslında Ovidius’un evrenin yaratılış biçimindeki yaklaşımı daha ziyade zıtlıklar üzerine kuruludur. Aydınlıktan karanlığa, yaşamdan ölüme ve mutluluktan mutsuzluğa uzanan bu süreç zıtlıklardan oluşan bir süreçtir. Yunan felsefesinin ve astronomisinin kurucularından olan Anaksimandros’un ‘apeiron’ yani ilkenin özü düşüncesi de evrenin oluşumuna dair cevaplar ararken ortaya atılan bir hipotezdir. Apeiron hipotezi, tıpkı Ovidius’un *Dönüşümler* eserindeki gibi, dünyanın yaratılışında etkin olan zıtlıkları yaratılışın merkezine alır. Pek çok açıdan da zaten ister modern dinler olsun ister mitler olsun merkezinde öyle ya da böyle insan olan her şeyin çevresi de insanları etkileyen vakıalarla donatılmıştır. Sevgi ve nefret, ölüm ve yaşam, mutluluk ve hüzn, başlangıç ve son, cennet ve cehennem ve benzeri olgular insan var olduğu müddetçe var olacak ve mitlerden modern dinlere giden uzun yolda kozmos içerisinde insanı gerçekleştiren tüm dinamikleri barındıracaktır. Bu açıdan Ovidius’un ister eserinden önce olsun ister Ovidius’dan sonra olsun bu zıtlıkların devinimi sağlama ilkesi daima çalışılacak bir konu olacak gibidir. Tıpkı Arslan’ın dediği gibi,

O halde dünya, zıtlardan veya karşıtlardan meydana gelmektedir ve onlar sırasıyla dünyaya ve evrene hükmederek sonunda ortadan kalkmaktadırlar. Şimdi bu durumda sonunda her şeyin ilkenin veya arkhenin kendisinde yok olması durumu ortaya çıkmayacak mıdır? Evrenin yeniden meydana gelmesi için, onun kendisinden meydana geleceği şeyin tükenmez, sonsuz bir varlık kaynağı olması gerektiğini düşünmek makûl olmayacak mıdır? Başka deyişle bu durumda her türlü varlığın varlığının kaynağının sonsuz, tükenmez bir şey olduğu ve olması gerektiğini varsaymamız gerekmez mi?⁶²

Dünya mitlerinin çıkış noktalarına baktığımızda hep bir evreni anlama ve nereden geldiğimizi sorgulama eğilimi vardır ki elbette bu merak bugün de modern bilimin sorularından bir tanesidir. Her ne kadar semavi dinler bu soruları manen cevaplıyor olsalar da bilim açısından ampirik bir cevabın net şekilde bulunabilmesi elbette Rönesans dönemini müteakip gelen Reformlar ve Restorasyon dönemi (Restorasyon açısından bilhassa İngiltere) ile birlikte hız kazanmıştır. Amerika’nın keşfi ile başlayıp değerli madenlerin Avrupa’ya akmasıyla İtalya’da Medici Ailesi gibi bilim, sanat ve teknolojik buluşları fonlayan ailelerin artması yavaş yavaş insanı yeniden merkeze alarak ve insan beynini kilisenin Orta Çağ bakış açısının aksine değerli bulan yapısıyla ilerlemeyi tetiklemiş ama aslında antikitenin yeni bir versiyonunu yükleyerek adeta zaten var olanı yeni keşfetmiştir ki Rönesans ismi yani ‘yeniden doğuş’ bu anlamı ihtiva etmektedir. O yüzdendir ki antik çağlardan bu yana çoğu zaman büyük medeniyetler kendilerini önceki büyük medeniyetlerin devamı ya da tamamlayıcısı olarak görme eğilimindedirler. Örneğin Roma’nın kuruluş miti de bu paraleldedir. Publius Vergilius Maro, Roma İmparatorluğu’nun ana destanını oluşturmak üzere Augustus tarafından görevlendirildiğinde *The Aeneid* (*Aeneis*) adlı eseri yazmıştır. T.S. Eliot tarafından Avrupa medeniyetinin merkezinde konumlandırılan bu eser, Homer’in *The Iliad* (*İlyada*) eserinin devamı niteliğindedir ve Latinlerin nasıl Yunan milletinden intikamını Roma İmparatorluğu olarak aldığını ve Roma’nın Truva’nın devamı olduğunu göstermeye çalışmıştır.⁶³ Buradaki amaçlardan biri de şüphesiz kötü şöhretli bir Roma mitinin üstünü örtmek olabilir: Sabine kadınları. Efsaneye göre Roma şehri M.Ö. 8. yüzyılda Romulus tarafından kurulmuştur. Roma tarihçisi Livy, Roma şehrinin hızla güçlendiğini ve şehrin sınırlarının ötesinde yaşayan diğer kabilelere karşı kendini savunma yeteneğine sahip olduğunu yazmıştır. Bir yandan Roma tehlikelere açıkken, öte yandan da Romulus’un takipçilerinin çoğu erkektir, çünkü o, diğer şehirlerin kalabalıklarına ve dışlanmış olanlara sığınma şansı vermiştir. Dolayısıyla yeni yerleşimde kadın sıkıntısı yaşanmaktadır ve nüfus dengesiz artmaktadır. Sonuç olarak, Roma’nın büyüklüğünü devam ettirecek çocukları olamayacağı için, Roma’nın ömrü yalnızca bir nesil boyunca sürecek gibi görünmekteydi.⁶⁴ Dolayısıyla Sabine kadınları kaçırılarak alıkonuldu ve Roma’nın nüfusu dengeli artmaya başladı. Elbette böyle bir mitin

⁶¹ Dante Alighieri, *İlahi Komedya: Cehennem*, ed. Serdar Erdi, çev. Selin Kara (İstanbul: Alfa Yayıncılık, 2021), 63-64.

⁶² Ahmet Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi*, cilt 1, 8. baskı (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2017), 99.

⁶³ Charles Martindale, ed., *The Cambridge Companion to Virgil* (Cambridge: Cambridge University Press, 1997), 215.

⁶⁴ Dhwt, "The Rape of the Sabine Women," *Ancient Origins*, 21 Ocak 2019, <https://www.ancient-origins.net/news-history/rape-sabine-women-002636>.

varlığı rahatsız edici olacağından farklı bir mitin oluşturulması Roma için en iyisi olacaktı. Bu yüzden Vergilius'un *Aeneis*'i Homer'in *İlyada*'sının devamı niteliğinde geçmişi Roma günlerine bağlarken elbette günümüze kadar ulaşan ve nesilleri değiştiren eşsiz bir eserin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Antik mirasın Orta Çağ'a aktarımı ve dönüşümü, Skocpol'un tarihsel sosyoloji yaklaşımında vurguladığı ve daha önce bahsedildiği üzere, tek biçimli bir süreç olmaktan ziyade, farklı bölgelerde ve zamanlarda çeşitli şekillerde yayılarak devam etmiştir. Örneğin Orta Çağ eserlerine baktığımızda, Geoffrey Chaucer ve Sir Thomas Malory gibi yazarlarda hem şövalyelik ruhunun hem de kahramanlığın esaslarının bir döngü biçiminde antikiteden etkilenecek şövalyelik kodlarına dönüştürüldüğünü görmek mümkündür.⁶⁵ Örneğin Geoffrey Chaucer'ın *The Canterbury Tales* (*Canterbury Hikayeleri*) içerisinde yer alan "Şövalye'nin Hikâyesi" adlı bölümde Orta Çağ normlarının antik Yunan dünyası ile nasıl harmanlandığını görürüz:

Bize ulaşan eski günlere mahsus Hikâyeler bir dükten söz eder, adı Theseus: Efendisi, valisi, yöneticisi Atina'nın, ve en kudretli fatihi zamanının. Derler ki yoktu yeryüzünde ondan daha iyi, Hükmü altına almıştı birçok zengin ülkeyi, Süvarileri ve akıllı tutumuyla Amazonları alt etmiş, kendisine tabi kılmıştı onları ve ülkesine katılmıştı yaşadıkları diyar, önce Scythia, sonra Femenya denen topraklar. Karısı yaptığı Amazon kraliçesi Hippolyta kendi ağzından anlatır o günleri hatta: "Aldı getirdi beni şaşaalı bir törenle Kızkardeşim Emily de geldi benle."⁶⁶

Chaucer'ın Palamon ve Arkita adlı iki genç şövalyenin âşık oldukları Emily için giriştikleri turnuvayı antik Yunan Tanrıları ve destanları ile harmanlayarak anlatması antik çağın nasıl Orta Çağa aktarıldığına güzel ve güçlü bir örnektir. Benzer şekilde Sir Thomas Malory'nin *Le Morte d'Arthur* (*Arthur'un Ölümü*) adlı eseri de benzer bir harmanlama tekniğini kullanmaktadır. Ancak Chaucer'ın aksine, Malory, Kelt Mitolojisini ve pagan geleneğini reddederken, Hristiyan motiflerini yüceltme eğilimindedir. Bu nedenle büyücü Merlin, geleneksel Arthur mirasından çıkarılır ve Morgan le Fay'ın büyü bilgisi ve büyücülük büyük günahla eşitlenir. Hristiyan öğretisi, herhangi bir sihir veya pagan ritüeline karşı güçlendirilir ve sert önlemlerle donatılır.⁶⁷ Ancak ne olursa olsun Malory'nin eserinde antikite izleri tamamen silinebilmiş değildir. Örneğin Ekskalibur'un 'Gölün Hanımı' tarafından verilmesi ve Arthur'un 'sözde' ölümüyle (Arthur'un İngiltere'nin dara düştüğü bir zaman İngiltere için tekrar geri döneceği belirtilmiştir eserin en sonunda) Sir Bedivere tarafından yine göle döndürülmesi, Merlin'in Arthur'un kral olması için perde arkasından gücüyle onu desteklemesi ve benzeri bulgular eserin tamamen antikite veyahut pagan inancından yalıtılamadığını göstermektedir:

"[B]eyefendi, size harika haberler getirdim." "Onlar nedir?" diye sordu kral. "Efendim, nehirde suyun üzerinde yüzen büyük bir taş var ve onun içinde bir kılıç saplanmış halde gördüm." O zaman Kral, "O harikayı göreceğim." dedi. Tüm şövalyeler onunla gitti. Nehrin yanına geldiklerinde, orada sanki kırmızı mermerden yapılmış gibi görünen bir taş buldular; içinde güzel, zengin bir kılıç saplanmıştı; kabzası değerli taşlarla işlenmişti ve üzerinde altın harfler vardı. Baronlar, "Beni buradan hiç kimse almayacak, yalnızca yanımda durması gereken kişi [o kılıcı] alabilir ve o, dünyanın en iyi şövalyesi olacaktır" diyen mektupları okudular.⁶⁸

Bu alıntı, bahsedildiği üzere, Malory'nin eserinde antik ve pagan unsurların tamamen ortadan kaldırılamadığını göstermektedir. Ekskalibur kılıcının sihirli bir şekilde taşla saplanmış olması ve yalnızca 'dünyanın en iyi şövalyesi' tarafından çıkarılabilmesi tabiri, antik mitolojilerde sıkça karşılaşılan 'seçilmiş kahraman' temasını yansıtmaktadır. Bu motif, Yunan mitolojisindeki Herakles'in yayını sadece onun kullanabilmesi veya İskandinav mitolojisindeki Thor'un çekicini sadece onun kaldırabilmesi gibi hikayelerle paralellik gösterir. Ancak Malory, bu pagan motifi Hristiyan doktrinine ustaca yerleştirmiştir. Kılıcın su üzerinde belirmesi, Hristiyan vaftiz ritüelini çağrıştıırken, 'dünyanın en iyi şövalyesi' ifadesi, Hristiyan erdemlerini temsil eden ideal bir şövalye figürünü ima etmektedir. Bu sentez, antik mirasın Orta Çağ Hristiyan kültürüne nasıl adapte edildiğinin çarpıcı bir örneğidir. Dahası, bu alıntı, Skocpol'un altını çizmiş olduğu tarihsel süreçlerin karmaşıklığını ve çok yönlülüğünü de yansıtmaktadır. Antik ve pagan unsurlar tamamen reddedilmemiş, aksine yeni bir bakış açısıyla yorumlanarak Orta Çağ Hristiyan kültürüne entegre edilmiştir. Bu durum, kültürel mirasın devamlılığını ve aynı zamanda dönüşümünü göstermektedir. Özellikle Orta Çağ döneminde ister edebi eser olsun ister bir sanat eseri olsun, muhakkak Yeni Ahit en önemli referans kaynaklarından biriydi. Ancak bu, antik

⁶⁵ Derek Pearsall, *The Life of Geoffrey Chaucer: A Critical Biography* (Oxford: Blackwell, 1992), 156.

⁶⁶ Chaucer, *Canterbury Hikayeleri*, 61.

⁶⁷ Thomas Malory, *Arthur'un Ölümü*, çev. Ergin Durmaz (İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2012), 78.

⁶⁸ Thomas Malory ve Dorsey Armstrong, *Sir Thomas Malory's Morte Darthur: A New Modern English Translation Based on the Winchester Manuscript* (Anderson, SC: Parlor Press, 2009), 455.

mirasın tamamen reddedildiği anlamına gelmiyordu. Aksine, antik düşünce ve sanat, Hristiyan dünya görüşü içerisinde yeniden yorumlanarak varlığını sürdürmeye devam etmiştir.⁶⁹ Antik mirasın Hristiyan dünya görüşü içinde yeniden yorumlanmasının belki de en çarpıcı örneklerinden biri, İskandinav edebiyatının başyapıtlarından olan *Beowulf* destanıdır. 5. ve 6. yüzyılların İskandinav topraklarını konu alan, 9. veya 10. yüzyılda yazıldığı düşünülen bu eser, pagan inanışların Hristiyan bakış açısıyla harmanlandığı eşsiz bir sentez sunar. *Beowulf*, antik dünyanın destansı geleneklerini korurken, aynı zamanda Hristiyan teolojisinin temel unsurlarını da barındırır. Bu sentez, eserin giriş kısmında açıkça görülmektedir:

Geceleri gezinen bir kara şeytan, koyu kin besliyordu o ara, dahası, kanı donuyordu duydukça şölenden yükselen şen sesleri: Arpin telleri tınlar tınlamaz şakımaya duruyordu duru dilli bir ozan: İnsanın nasıl yaratıldığını naklediyordu, dünyanın dört yanı dümdüz bir ova halinde halk edilişini, dünyaya fener olsunlar diye göğe asılışını Güneşle Ayın, yerin geniş kucagının yaprakla, dalla cömertçe doldurulup hayat verilmesini hareket eden her şeye. Kısaca, hayatından hoşnuttu herkes, cehennem çukurundan çıkıp gelinceye dek olanca şerriyle bir kara şeytan: Grendel'di bu gaddar canavarın adı, sınırlara musallat oluyor, meralarda bomboş bataklıklarda barınıyordu. Tanrı'nın sürgün ettiği, Kabil'in soyundan kovgun canavarlarla kalmıştı bir süre. Habil'in canına karşılık ağır bir cezaya layık görülmüştü Kabil, lanetlenmişti. Bu sürgün sırasında insan yiyciler, cinler, kötücül ruhlar ve devler doğmuştu kanından. Tanrı'yla dövüşürlerdi durup durup, ağızlarının payını alıp otururlardı sonra... Böylece sürüp gitti, her fırsatta felaket yağdırdı Grendel, onmaz hasarlar verdi Heorot'a, ışıltılı salonu karanlık bastıktan sonra işgale geliyordu artık her gece. Şu var ki, tahtın yanına yaklaşılamıyordu, Tanrı tarafından korunuyordu o taht. Zor zamanlardı, zayıf ağır, kederi kalındı Shielding Kralı'nın. Sözü dinlenen danışmanlar, memleketin en yüksek mevkide adamları sürekli tavsiye veriyorlardı ani tacizlere son vermek için yürekli yiğitlerle. Pagan tapınaklarına gidip Tanrılara yakarıyor, yeminler veriyorlardı, yeter ki yardıma yetişsindi o Ruhları Yok Eden.' İnanışları buydu, Pagancaydı umutları. Yürekerinin bir yerinde, derinde, cehennemi hatırlıyorlardı, ama haberleri yoktu Hayır ve Şerrin Kaynağı, Yerin ve Göğün Kralı, Her Şeye Gücü Yeten Yaradan'dan.⁷⁰

Bu alıntı incelendiğinde, *Beowulf*'un nasıl hem pagan hem de Hristiyan unsurları bir arada barındırdığı görülmektedir. Eserin başlangıcında dünya yaratılışının anlatılması, Yeni Ahit'in Yaratılış Kitabını anımsatırken, Grendel'in Kabil'in soyundan geldiğinin belirtilmesi, pagan bir canavarın Hristiyan sentezine dahil edilmesinin bir örneğidir. Ayrıca, pagan tapınaklarından bahsedilirken aynı zamanda 'Yerin ve Göğün Kralı, Her Şeye Gücü Yeten Yaradan' gibi açıkça Hristiyan kavramların kullanılması, bu sentezin nasıl ustaca yapıldığını gösterir. Bu örnek, Skocpol'un önemsemiş olduğu tarihsel oluşumun sofistike yapısını ve çok yönlülüğünü bir kez daha ortaya koymaktadır. Antik ve pagan gelenekler tamamen reddedilmemiş, aksine Hristiyan dünya görüşü içinde yeniden yorumlanarak ve dönüştürülerek varlığını sürdürmüştür. *Beowulf*, bu kültürel devamlılığın ve dönüşümün edebiyattaki en güçlü örneklerinden birisi haline gelmiştir.

5. Rönesans ve Antik Mirasın Yeniden Keşfi

Orta Çağ'dan Rönesans'a geçiş, antik mirasın yeniden keşfi ve yorumlanması açısından tarihi bir dönüm noktasını temsil eder. Bu süreç, sadece bilgi ve fikirlerin canlanması değil, aynı zamanda düşünce ve kültür dünyasında köklü bir dönüşümü de beraberinde getirmiştir. Jack Goody, İtalyan Rönesans'ının bu dönüştürücü etkisini şöyle özetlemektedir:

Karşılaştırmalı bir açıdan bakıldığında, İtalyan Rönesans'ının başlıca özellikleri nelerdi? İlk olarak, hümanistlerin çalışmalarındaki gibi, hegemonik bir din tarafından nicedir ıskartaya çıkarılmış olan klasik çağ birikimine yeniden merak duyulmuştu. Rönesans kavramında, Toynbee'nin öne sürdüğü gibi, hortlağı andıran bir taraf, ölümler dünyasından geri dönen bir şey vardır. Bir yeniden doğuş olan İtalyan Rönesans'ında da olan buydu: Bu yalnızca ölümler (Karanlık Çağlar) dünyasından bir geri dönüş değil, aynı zamanda "ölü" bir yazının, "yaşama döndürülen" klasiklerin de yeniden rağbet görmesiydi.⁷¹

Goody'nin bu analizi, Rönesans'ın özünde yatan 'yeniden doğuş' kavramını çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu yeniden doğuş, sadece antik metinlerin fiziksel olarak tekrar keşfedilmesi değil, aynı zamanda bu metinlerin içerdiği düşünce ve fikirlerin de canlandırılması anlamına geliyordu. Rönesans düşünürleri, Orta Çağ'ın dini hegemonyasının gölgesinde kalmış klasik bilgeliği yeniden gün ışığına çıkararak, insan merkezli yeni bir dünya görüşünün temellerini attılar. Bu entelektüel dönüşüm süreci, aslında uzun bir tarihsel gelişimin sonucudur. Rönesans'ın ortaya çıkışı, Orta Çağ boyunca korunan ve dönüştürülen antik mirasın, İtalyan şehir devletlerinin özgün siyasi ve ekonomik koşulları

⁶⁹ Erwin Panofsky, *Renaissance and Renascences in Western Art* (Stockholm: Almqvist & Wiksell, 1960), 82.

⁷⁰ Nazmi Ağıl, çev., *Beowulf* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2013), 15.

⁷¹ Jack Goody, *Rönesanslar*, çev. Bahar Tırnakçı (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017), 10.

içinde yeniden keşfedilmesi ve yorumlanmasıyla mümkün olmuştur. Skocpol'ün öne sürdüğü tarihsel değişim modelinde görüldüğü gibi, geçmişteki tarihsel tercihler—manastırlarda antik metinlerin korunması gibi—sonraki değişimlere hem olanaklar açmış hem de bu olanakları şekillendirmiştir. Manastırlarda özenle muhafaza edilen antik metinler, Rönesans düşünürlerine yeni yorumlama imkânları sunarken, bu metinlerin Orta Çağ boyunca geçirdiği dönüşümler de Rönesans düşüncesinin biçimlenmesinde belirleyici olmuştur. Bu karmaşık ve çok katmanlı etkileşim, Skocpol'ün tarihsel sosyoloji yaklaşımının temel argümanlarını destekler niteliktedir.

Bu yeniden canlanma süreci, beraberinde önemli toplumsal ve entelektüel değişimleri de getirdi. Rönesans ve sonrasında, ampirik bilginin Orta Çağ karanlığından çıkıp yeniden Avrupa'nın önünü aydınlatması, İtalya'dan başlayarak kıtanın geri kalanına yayılmıştır. Özellikle hümanizm hareketi, Fransız İhtilali ile tüm dünyayı etkileyen demokratikleşme ve özgürleşme hareketlerinin temelini oluşturmuştur.⁷² Bu sayede merkezi insan olan hareket benimsenerek akılcılık ve rasyonellik ön plana çıkmıştır. Bu süreç, daha önce bahsedildiği üzere aslında antik dönemden beri süregelen bir gelişimin devamı niteliğindedir. Nitekim, Roma İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra bile, antik düşünce ve kurumların etkisi tam olarak ortadan kalkmamıştır. Bu dönüşüm süreci, Orta Çağ boyunca devam etmiş ve nihayetinde Rönesans'la birlikte antik bilgeliğin yeniden keşfine zemin hazırlamıştır. Ancak insanlara verilen anayasal haklar sadece Fransız İhtilali'ndeki İnsan Hakları Bildirgesi ile sınırlı değildir. Tarih boyunca çeşitli medeniyetler tarafından oluşturulan hukuk sistemleri, bugünkü hak ve özgürlüklerin temelini oluşturmuştur. Örneğin, M.Ö. 1760'ta Babil'de yürürlüğe giren Hammurabi Kanunları, M.Ö. 451-449 arasında Roma'da uygulanmaya başlanan 12 Levha Kanunları ve 1215 yılında İngiltere Kralı John tarafından imzalanan Magna Carta Libertatum (Büyük Özgürlük Fermanı), bugün sahip olduğumuz yerel ve uluslararası kanunların öncüleri olarak kabul edilebilir.⁷³ Kanunların amaçları tarih boyunca, bugün de değişmeyen bir temel anlayışla, insanlara ve onları yönetenlere karşılıklı haklar sunup daha düzenli ve bilhassa insanların yaşamlarını teminat altına alacak bir sistem sunma maksadı gütmüştür. Bu tarihsel süreç, Skocpol'ün vurguladığı gibi, tek biçimli bir gelişme öyküsü değil, farklı toplumsal grupların ve kurumların çeşitli yollar izlediği karmaşık bir süreçtir. Antik dönemin mirası, Orta Çağ boyunca korunmuş, dönüştürülmüş ve yeniden yorumlanmış, nihayetinde Rönesans ve Aydınlanma dönemlerinde yeniden keşfedilerek modern Avrupa düşüncesinin ve kurumlarının şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Rönesans, bilindiği üzere, 14. yüzyılın sonlarından 17. yüzyıla kadar uzanan ve İtalya'dan başlayarak tüm Avrupa'ya yayılan bir kültürel hareket olarak ortaya çıkmıştır. Bu dönem, antik Yunan ve Roma mirasının yeniden keşfedilmesi ve yorumlanmasıyla karakterize edilmektedir. Rönesans düşünürleri, Orta Çağ'ın skolastik düşüncesinden uzaklaşarak, insanı merkeze alan bir dünya görüşü geliştirmişlerdir. Petrarca, Boccaccio ve Lorenzo Valla gibi erken dönem hümanistler, antik metinlerin yeniden keşfedilmesi ve incelenmesinde öncü rol oynadılar. Bu çabalar, sadece edebi bir uğraş değil, aynı zamanda antik dünyanın bilgeliğini ve değerlerini modern dünyaya uyarlama çabasıydı. Örneğin, Petrarca'nın Cicero'nun mektuplarını keşfi, antik Roma'nın retorik ve siyaset anlayışının Rönesans düşüncesine entegre edilmesinde önemli bir dönüm noktası olmuştur.⁷⁴ İstanbul'un fethiyle birlikte şehirden kaçan bilginlerin de bilhassa İtalya'da unutulmaya yüz tutmuş eski metinleri tekrar çözümleyerek gün yüzüne çıkartmaları oldukça etkili olmuştur.⁷⁵ En nihayetinde kaynağı insan olan bilgi yeniden insanı aydınlatmak için insanı merkeze alan bir konuma geri gelmiştir. İnsanı merkeze alan hümanizm hareketi, Rönesans'ın temelinde yer alan ve antik mirası modern dünyaya uyarlama çabasının en belirgin örneğidir:

Hümanizm, felsefe, teoloji ve mantığın karmaşık ve oldukça özelleşmiş sistemlerine odaklanan skolastik müfredatı, edebiyat ve retorik üzerine daha geniş, daha 'insancıl' bir eğitimle değiştirmeyi amaçladı. Grafton ve Jardine'e göre, İtalyan hümanizmi büyük ölçüde yaygın müfredat değişikliklerinden ziyade, karizmatik ve etkili yazarlar ve öğretmenler tarafından yayıldı. Bu hareket, birbiriyle iç içe geçmiş iki program ortaya koydu: Yunan ve Latin antik

⁷² Paul Oskar Kristeller, *Renaissance Thought: The Classic, Scholastic, and Humanist Strains* (New York: Harper & Row, 1961), 94-108.

⁷³ Harold J. Berman, *Law and Revolution: The Formation of the Western Legal Tradition* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1983), 293-294.

⁷⁴ Peter Burke, *A Social History of Knowledge: From Gutenberg to Diderot* (Cambridge: Polity Press, 2000), 52.

⁷⁵ Hunt ve diğerleri, *Making of the West*, 220.

çağından klasik metinlerin kurtarılması, restorasyonu ve çevirisine yönelik bir ilgi; ve skolastiklerin 'yozlaşmış' Orta Çağ Latinceyi yerine zarif Cicero tarzı Latince yazma ve konuşma eğitimine odaklanma.⁷⁶

Bu yaklaşım, Rönesans döneminin eğitim ve düşünce anlayışındaki köklü değişimi açıkça ortaya koymaktadır. Hümanizmin bu reformu, Skocpol'un tarihsel sosyoloji yaklaşımı açısından değerlendirildiğinde, toplumsal ve kültürel yapıların nasıl dönüştüğünü ve bu dönüşümün sonraki nesilleri nasıl etkilediğini göstermektedir. Hümanistlerin klasik metinlere olan ilgisi ve Cicero tarzı Latinceye verdiği önem, sadece dilbilimsel bir tercih değil, aynı zamanda düşünce ve ifade biçimlerinin de köklü bir değişimiydi. Bu değişim, Orta Çağ'ın skolastik düşünce yapısından kopuşu ve antik dünyaya dönüşü temsil ediyordu. Ancak bu dönüş, basit bir tekrar değil, antik mirasın çağın ihtiyaçlarına göre yeniden yorumlanması ve uyarlanmasıydı. Erasmus'un *Morias enkomion seu laus stultitiae (Deliliğe Övgü)* eserinde görüldüğü gibi, antik gelenekler yeni bir bağlamda yaratıcı bir şekilde kullanılarak dönemin sorunlarına ışık tutuyordu. Bu, Skocpol'un vurguladığı tarihsel süreçlerin karmaşıklığını ve çok yönlülüğünü mükemmel bir şekilde yansıtmaktadır. Hümanist hareketin öncüleri olan yazarlar ve öğretmenler, Skocpol'un bahsettiği tarihsel aktörler rolünü üstlenmişlerdi. Onların çabaları, sadece eğitim sistemini değil, aynı zamanda toplumun düşünce yapısını ve kültürel oryantasyonunu da derinden etkiledi. Bu etki, sonraki yüzyıllarda Avrupa'nın entelektüel ve kültürel manzarasını şekillendirmeye devam etmiştir, modern düşüncenin temellerini atarak Aydınlanma Çağı'na giden yolu da aynı zamanda açmıştır. Hümanistler, insan potansiyelinin sınırsızlığına olan inançlarıyla, antik metinleri yeni bir gözle okudular ve yorumlamışlardır. Bu süreç, antik düşüncenin sadece tekrarlanması değil, aynı zamanda eleştirel bir şekilde değerlendirilmesi ve modern bakış açısıyla yeniden yorumlanmasıydı. Örneğin, yine Erasmus'un *Deliliğe Övgü* adlı eseri, antik Yunan felsefesinin ironi ve hiciv geleneklerini kullanarak, dönemin kilise ve toplum eleştirisini yapmıştır. Bu, antik mirasın nasıl yeni bir şekilde yaratıcı bir yolla kullanılabileceğinin çarpıcı bir örneğidir.⁷⁷ Erasmus şöyle der:

Tıpkı korudukları kahramanları son anda belanın içinden çekip alan tanrılara düzülen şiirlerde olduğu gibi hayat son bulmadan kabrin eşliğinde bir kez daha döndürüveririm onu çocukluğuna. Böylelerine Yunancada halk gayet isabetli biçimde "yeniden çocuklar" der. Peki nedir bu gençleştirme küründe uyguladığım yöntem? Bunun da bir sır olarak kalmasını istemem. Sevgili Lethe'min kaynağı Ruhlar Adası'nda fişkirir yeryüzüne - yer altı dünyasında akıp duran ise cılız bir diredir aslında. İşte buraya getiririm ömrü tükenmek üzere olan ihtiyarları. Burada önce onlara unutmama iksirini içiririm, derken üzerlerindeki baskıya duyarsız hâle gelip yeniden birer çocuk olup çıkarlar.⁷⁸

Bu sözlerden de anlaşılacağı gibi, Erasmus antik mitoloji ve felsefeyi Rönesans dönemi düşüncesiyle ustaca harmanlamıştır. Erasmus, Yunan mitolojisindeki Lethe nehrini ve Blest Adaları'nı kullanarak, insan doğasına dair derin bir içgörü sunar. 'İkinci çocukluk' kavramı üzerinden yaşlılığı ele alırken, aslında insanın yaşam döngüsünü ve bilgeliğin doğasını sorgulamaktadır. Erasmus, çağının birçok hümanisti gibi, bir üniversitenin akademik pozisyonunda bulunmuyordu. Bunun yerine, itibarını yazışmaları ve yayımlanan eserleri aracılığıyla oluşturdu. Erasmus, bir Roma Katolik tarikatının üyesi olmasına rağmen, uzun bir süre boyunca tek bir yerde ikamet etmemiştir. Bazı açılardan, reform hareketi konusundaki görüşleri başlangıçta Protestan Reformu tarafından savunulanlarla karşılaştırılabilir nitelikteydi ve bazen Erasmus'un Martin Luther'in ilkeleri için bir temel oluşturduğu belirtilmektedir. Şüphesiz, Erasmus'un 1516'daki tartışmalı Yeni Ahit çevirisi, 'orijinal' Yunanca metinlere geri dönme ve onları harfi harfine okuma gerekliliği gibi reformcu ilkeleri yansıtmaktadır; bu, geleneksel skolastik yorum pratiğine dayanmadan yapılmıştır. Ancak, insan merkezli yani hümanist prensiplerden de güçlü bir şekilde etkilenen Martin Luther, Katolik kilisesinden ayrıldığında, Erasmus, İngiltere'deki Thomas More'a benzer şekilde, Luther'e eşlik etmeyi reddetmiştir. Erasmus, nihayetinde, Luther'in özgür iradenin yokluğu ve insan doğasının içsel sefalet ve hata payı konusundaki daha olumsuz Protestan inançlarıyla farklı bir görüşe sahip olmuştur.⁷⁹ Bununla birlikte, Skocpol'un altını çizdiği tarihi aşamaların karmaşıklığını ve çok yönlülüğünü de mükemmel bir şekilde yansıtabilecek bir bakış açısı sunmuştur. Antik mirasın Rönesans düşünürleri tarafından nasıl yaratıcı bir şekilde yeniden yorumlandığını gösteren bu örnek, geçmişin basit bir tekrarı olmadığını, aksine dinamik bir dönüşüm süreci olduğunu ortaya koymaktadır. Erasmus'un klasik mitolojik öğeleri kullanarak kendi döneminin

⁷⁶ Michael Hattaway, ed., *A Companion to English Renaissance Literature and Culture* (Oxford: Wiley-Blackwell, 2001), 14.

⁷⁷ Paul Oskar Kristeller, *Renaissance Thought: The Classic, Scholastic, and Humanist Strains* (New York: Harper & Row, 1961), 62.

⁷⁸ Desiderius Erasmus, *Deliliğe Övgü*, çev. Yücel Sivri (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010), 15.

⁷⁹ Michael Hattaway, ed., *A Companion to English Renaissance Literature and Culture* (Oxford: Wiley-Blackwell, 2001), 17.

sosyal ve felsefi meselelerini ele alması, Skocpol'ün bahsettiği gibi, tarihsel tercihlerin sonraki değişimlere nasıl hem olanaklar açtığını hem de bu olanakları sınırladığını göstermektedir. Bu yaklaşım, Rönesans'ın özünü oluşturan, antik bilgeliği modern dünyaya uyarlama çabasının, aslında karmaşık bir tarihsel ve kültürel etkileşimin ürünü olduğunu ortaya koymaktadır.

6. Bilimsel Devrim ve Antik Düşüncenin Modern Düşünceye Etkisi

6.1 Bilimsel Devrim ve Antik Düşüncenin Etkileşimi

Rönesans'ın en önemli sonuçlarından biri, bilimsel düşüncenin gelişmesi ve ampirik bilginin önem kazanmasıdır. Bu süreç, antik Yunan düşüncesinin rasyonel ve sorgulayıcı yaklaşımının yeniden keşfedilmesiyle yakından ilişkilidir. Kopernik, Galileo ve Newton gibi bilim insanları, antik Yunan astronomisi ve matematiğinden ilham alarak, evrenin işleyişine dair yeni teoriler geliştirdiler. Örneğin, Kopernik'in güneş merkezli evren modeli, aslında antik Yunan filozofu Aristarchus'un fikirlerinin yeniden yorumlanması ve geliştirilmesiydi. Bu, antik mirasın nasıl modern bilimin temellerini attığının açık bir göstergesidir. Ancak, bilimsel devrim sadece teorik düzeyde kalmamış, aynı zamanda pratik uygulamalarda da kendini göstermiştir. Wyatt'ın belirttiği gibi,

On sekizinci yüzyıldan önce, günümüzde 'mühendisler' ve 'mimarlar'ın bağımsız çalışmaları olarak kabul ettiğimiz görevler, tipik olarak bir yardımcı ekibiyle birlikte aynı profesyonel tarafından gerçekleştirilmekteydi. On yedinci yüzyılın ortalarına kadar, geniş bir teknik uygulama yelpazesini kapsayan ayrı risalelerin bulunması yaygın bir uygulamaydı... Bugün bildiğimiz anlamıyla 'teknoloji' terimi, Avrupa'nın başlıca yerel dillerinde ancak on yedinci yüzyılda ortaya çıkmış olsa da, bunun eski Yunanca kökü olan 'techne' aslında 'bir sanat veya zanaat; yararlı sanatlar veya güzel sanatlar alanında bir şey yapma veya uygulama kuralları, sistemi veya yöntemi' anlamına gelmekteydi.⁸⁰

Bu, antik düşüncenin modern teknoloji kavramının şekillenmesindeki etkisini göstermektedir. Wyatt, tarihsel dönemlerin parametrelerini tanımlamak söz konusu olduğunda 'yenilik' kavramının oldukça öznel olduğunu vurgulamaktadır: "Bir medeniyetin somut teknolojisinin, o kültür tarafından üretilen teknolojik literatürden ayrı ve daha önemli olduğunu kabul etmek büyük önem taşımaktadır."⁸¹ Bu açıdan ele alındığında, Rönesans İtalya'sındaki teknolojik düşünce, çoğu zamanının çok ötesinde olan ve dolayısıyla o dönemde gerçekleştirilemeyen kitaplar ve diğer anlatım biçimlerinde doruk noktasına ulaşmıştır. Wyatt'ın belirttiği gibi, "bu durum sadece Leonardo da Vinci'nin birçok icadı için değil, aynı zamanda Taccola ve diğerlerinin tasarladığı birçok makine için de geçerlidir."⁸² Ancak, Wyatt'ın yine vurguladığı üzere, "bu yöntemlerle aktarılan bilginin yenilik düzeyini ve önceki yüzyılların ilerlemelerinin önemli unsurlarının ne ölçüde devam ettiğini— loncalar ve atölyeler aracılığıyla sözlü olarak ve süregelen uygulamalarında aktarıldığını— tespit etmek çoğu zaman güçtür."⁸³ Bu durum, Skocpol'ün söylemleri perspektifinden bakıldığında, Rönesans ve sonrasındaki bilimsel devrim, antik mirasın sadece teorik düzeyde değil, aynı zamanda pratik uygulamalarda da yeniden yorumlanması ve geliştirilmesi olarak görülebilir. Bu süreç, antik düşüncenin modern bilim ve teknolojinin temellerini nasıl attığını göstermekle kalmamış, aynı zamanda bu mirasın sürekli olarak yeniden yorumlanma ve uyarlanma sürecini de ortaya koymuştur.

6.2 Siyasi Düşünce ve Antik Mirasın Etkisi

Rönesans dönemi, antik siyasi düşüncenin yeniden keşfedilmesi ve yorumlanmasına tanık olmuştur. Bu süreç, klasik metinlerin yeniden okunması ve yorumlanmasıyla başlamış, ardından bu fikirlerin çağdaş siyasi ve toplumsal bağlamlara uyarlanmasıyla devam etmiştir. Bu minvalde, Machiavelli'nin *The Prince (Prens)* ve Thomas More'un *Utopia (Ütopya)* adlı eserleri, antik düşüncenin Rönesans dönemi siyasi düşüncesi üzerindeki etkisini gösteren önemli örneklerdir. Machiavelli'nin *Prens* adlı eseri, antik Roma tarihinden dersler çıkararak, modern siyaset teorisinin temellerini atmıştır. Machiavelli, Roma İmparatorluğu'nun yükseliş ve çöküş nedenlerini inceleyerek, kendi döneminin İtalyan şehir devletlerine uygulanabilecek siyasi stratejiler geliştirmiştir. Örneğin, Machiavelli şöyle der: "Roma İmparatorluğu'nun düşüşündeki ilk neden iyi aranır, bunun Gotları orduya almakla

⁸⁰ Michael Wyatt, "Technologies," in *The Cambridge Companion to the Italian Renaissance*, ed. Michael Wyatt (Cambridge: Cambridge University Press, 2014), 103-104.

⁸¹ Wyatt, "Technologies," 104.

⁸² Wyatt, "Technologies," 104.

⁸³ Wyatt, "Technologies," 104.

başladığı görülür; o andan sonra Roma İmparatorluğu'nun güçleri yozlaşmaya başladı; birinden kaldırılan tüm iyi nitelikler ötekine veriliyordu.”⁸⁴ Bu söylem, Machiavelli'nin antik tarihi nasıl çağdaş siyasi sorunlara uyguladığını göstermektedir. Machiavelli'nin bu yaklaşımı, antik siyasi düşüncenin Rönesans döneminde nasıl yeniden yorumlandığını ve uygulandığını göstermesi açısından oldukça kayda değerdir. Benzer şekilde, Thomas More'un *Ütopya*'sı, Platon'un *The Republic (Devlet)* eserinden ilham alarak, ideal bir toplum düzeni tasarlamıştır. More, Platon'un ideal devlet kavramını alıp Rönesans döneminin sosyal ve siyasi dinamiklerine uyarlamıştır. More'un *Ütopya*'sında dini hoşgörü ve çoğulculuğun nasıl tesis edildiğini gösteren aşağıdaki sözleri, bu uyarlamanın bir örneğidir:

Utopia'nın kurulduğu sıralarda, Kral Utopus oraya gelmezden önce, ada halkının din yüzünden birbirini yediklerini öğrenmişti. Memleketin bu durumda olması Kral Utopus'un orayı fethetmesini kolaylaştırmıştı. Çünkü çatışan mezhepler birleşecek yerde, düşmanla ayrı ayrı savaşıyordu. Utopus zaferi kazanır kazanmaz, ilk işi din özgürlüğünü yasalaştırmak oldu: Buna göre, her insan istediği dini tutabilir, başkalarını kendi dinine çekmek için elinden geleni yapabilir, yeter ki, bunu tatlılıkla, alçak gönülle, efendice yapsın ve inandıramadığı insanlara karşı zor kullanmasın, onları suçlamasın, ikilik yaratan tatsız sözlerden kaçsın. Hoşgörür olmayanlar ve bağınazlar sürgün ve kölelik cezalarına çarptırılıyordu. Kral bu yasayı yaparken, yalnız halkın rahatını kaçıran sürekli kavgaları, kinleri ortadan kaldırmayı düşünmekle kalmıyor, böylelikle dinin gelişmesine de yardım edeceğine inanıyordu. İnanç konusunda hiç kesin kararlar almadı. Düşündü ki, belki de Tanrı insanların değişik inançları olmasını istemişti.⁸⁵

Bu alıntı, More'un antik Yunan ve Roma düşüncesindeki çoğulcu bakış açısını nasıl Rönesans dönemine uyarlamış olduğunu göstermektedir. More'un dini hoşgörü yaklaşımı, Orta Çağ'dan Rönesans'a geçiş sürecinde dini hoşgörü fikirlerinin gelişimini yansıtmaktadır. Öte yandan Platon'un *Devlet* eseri, siyasi düşüncenin temel taşlarından biri olarak, sadece Rönesans düşünürlerini değil, sonraki dönemlerin siyaset felsefecilerini de derinden etkilemiştir. Eserde geçen şu diyalog, adalet ve yönetim ilişkisi üzerine temel sorgulamaları içermektedir:

Düşüneceğim, ama önce şuna cevap ver: Halkın yöneticilerine itaat etmesini doğru bir davranış olarak görüyorsun, değil mi?” “Evet, öyle!” “Peki bu devletlerin yöneticileri hiç mi hata yapmaz; yoksa yanlış düşünebilirler mi?” “Düşünebilirler tabii.” “O zaman yasa yaparlarken de bazen doğru yasalar, bazen de yanlış yasalar yapmaları mümkündür, değil mi?” “Doğru.” “O zaman yasa yaparken çıkarlarını korumuşlarsa, doğru yapmışlardır, tersi durumda da, yanlış?” “Öyle, bence.” “Ve yasalar nasıl olursa olsun, doğru (hukuka uygun) olan davranış, halkın bu yasalara uymasındır sana göre, değil mi?” “Şüphesiz.” “Demek ki senin iddiana göre adil (haklı, doğru olan), her zaman kudretli olanların yararına değildir; bunun tersi de söz konusudur?” “Olur mu? Neler diyorsun sen?”⁸⁶

Bu diyalog, adalet, yönetim ve yasalar arasındaki ilişkiyi sorgularken, aynı zamanda iktidarın doğası hakkında da derin düşünceleri içermektedir. Platon'un bu sorgulamaları, Rönesans düşünürlerinin siyaset teorilerini şekillendirirken, aynı zamanda modern demokrasi ve hukuk devleti kavramlarının gelişiminde de önemli rol oynamıştır. Rönesans düşünürleri, Platon'un bu sorgulamalarını kendi dönemlerinin siyasi gerçeklerine uyarlamışlardır. Örneğin, Machiavelli'nin güç ve ahlak arasındaki ilişkiye dair düşünceleri, Platon'un adalet ve yönetim üzerine sorgulamalarının bir yansıması olarak görülebilir. Benzer şekilde, More'un *Ütopya*'sındaki ideal toplum düzeni, Platon'un *Devlet*'inde tasarladığı toplum modelinin Rönesans dönemine uygun bir biçimde yeniden yorumlanmış halidir. Bu süreç, sadece antik fikirlerin tekrarlanması değil, aynı zamanda bu fikirlerin Rönesans döneminin siyasi ve toplumsal koşullarına uyarlanması olarak da kabul edilebilir. Nitekim bu durum, Skocpol'un vurguladığı tarihsel süreçlerin karmaşıklığını ve çok yönlülüğünü yansıtmaktadır. Zira daha önce de vurgulandığı üzere, Skocpol'un yaklaşımına göre, tarihsel süreçler tek biçimli bir gelişme çizgisi izlemez; aksine, farklı toplumsal gruplar ve kurumlar çeşitli yollar izlerler ve bu yollar zaman içinde hem yeni olanaklar açar hem de bu olanakları sınırlar. Rönesans dönemi siyasi düşüncesinin antik mirasla ilişkisi, tam da bu türden bir karmaşık ve çok yönlü süreci yansıtmaktadır. Antik düşünürler tarafından ortaya atılan fikirler, Rönesans düşünürleri tarafından yeniden yorumlanırken, aynı zamanda çağdaş siyasi ve toplumsal koşullara uyarlanmıştır. Bu süreç, antik mirasın sadece korunması değil, aynı zamanda dönüştürülmesi ve yeniden üretilmesi anlamına geliyordu. Neticede, Rönesans dönemi siyasi düşüncesi, antik mirasın yeniden keşfi ve yorumlanmasıyla şekillenmiştir. Bu süreç, Machiavelli ve More gibi düşünürlerin eserlerinde açıkça görüldüğü gibi, antik fikirlerin çağdaş düşünce yapısına uyarlanmasını ve yeniden yorumlanmasını içermiştir. Bu yeniden yorumlama süreci, modern siyaset

⁸⁴ Niccolò Machiavelli, *Prens*, çev. Nazım Güvenç (İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1994), 95.

⁸⁵ Thomas More, *Ütopya*, çev. Mina Urgan, Sabahattin Eyüboğlu ve Vedat Günyol (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2000), 127.

⁸⁶ Platon, *Devlet*, çev. Sabahattin Eyüboğlu ve M. Ali Cimcoz (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2006), 45.

teorisinin ve demokratik düşüncenin temellerini atmış, böylece antik miras ile modern düşünce arasında bir köprü oluşturmuştur.

Son olarak Rönesans ve sonrasındaki dönemde, antik hukuk sistemlerinin etkisi modern hukuk ve insan hakları kavramlarının gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. Ancak bu süreç, basit bir aktarım değil, karmaşık bir yeniden yorumlama ve uyarılama sürecini oluşturmuştur. Örneğin, Roma hukukunun yeniden keşfi ve incelenmesi, modern Avrupa hukuk sistemlerinin temelini oluşturmuştur. Ancak bu, Roma hukukunun doğrudan uygulanması değil, Rönesans ve sonrasındaki dönemin ihtiyaçlarına göre yeniden yorumlanması ve geliştirilmesi şeklinde olmuştur. İnsan hakları kavramının gelişimi de benzer bir süreci izlemiştir. Antik dönemin doğal hukuk anlayışı, Rönesans düşünürleri tarafından yeniden ele alınmış ve modern insan hakları kavramının temelini oluşturmuştur. Örneğin, John Locke'un doğal haklar teorisi, antik Stoacı felsefenin modern bir yorumu olarak görülebilir.⁸⁷ Bu süreç, Hammurabi Kanunları, 12 Levha Kanunları ve Magna Carta gibi tarihsel belgelerin modern hukuk ve insan hakları anlayışının gelişimindeki rolünü de içermektedir. Bu belgelerin her biri, kendi dönemlerinin ürünü olmakla birlikte, sonraki dönemlerde yeniden yorumlanarak modern hukuk sistemlerinin ve insan hakları kavramının şekillenmesinde önemli roller oynamışlardır.⁸⁸ Nihayetinde Rönesans ve sonrasındaki dönem, antik mirasın yeniden keşfi ve yorumlanması açısından kritik bir öneme sahiptir. Ancak bu süreç, Skocpol'un de vurguladığı gibi, tek biçimli bir gelişme öyküsü değil, farklı toplumsal grupların ve kurumların çeşitli yollar izlediği karmaşık bir süreçtir. Antik düşünce ve kurumların etkisi, Roma İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra bile tam olarak ortadan kalkmamış, Orta Çağ boyunca çeşitli şekillerde varlığını sürdürmüş ve nihayetinde Rönesans'la birlikte yeniden keşfedilerek modern Avrupa düşüncesinin ve kurumlarının şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu süreç, günümüzde de devam etmektedir. Modern demokrasi, hukuk ve insan hakları kavramları, antik mirasın sürekli olarak yeniden yorumlanması ve güncel koşullara uyarlanması sürecinin bir ürünüdür. Bu açıdan bakıldığında, antik miras, statik bir geçmiş kalıntısı değil, sürekli olarak yeniden şekillenen ve güncel tartışmalara katkıda bulunan canlı bir gelenektir.

SONUÇ

Bu çalışma, antik mirasın Orta Çağ'a etkisinin tek yönlü bir aktarım değil, karmaşık bir dönüşüm süreci olduğunu ortaya koymayı hedeflemiştir. Bu süreçte kurumların nasıl etkilendiği tartışılmıştır. Skocpol'un tarihsel sosyoloji yaklaşımı ışığında, bu sürecin kurumlar üzerindeki çok boyutlu ve dinamik doğası açıkça görülmektedir. Antikitenin Orta Çağ üzerindeki etkileri, basit bir kültürel aktarımdan ziyade, toplumsal yapıların, kurumların ve düşünce sistemlerinin sürekli etkileşim halinde olduğu bir dönüşüm süreci olarak karşımıza çıkmaktadır. Dahası, bu araştırma, Antik Çağ ile Orta Çağ arasındaki süreklilikleri ve kopuşları inceleyerek, iki dönem arasındaki ilişkinin sanıldığından çok daha karmaşık ve çok katmanlı olduğunu göstermeyi hedeflemiştir. Roma İmparatorluğu'nun çöküşünden Rönesans'a dek uzanan süreçte, antik miras çeşitli formlar altında varlığını sürdürmüştür. Germen istilalarının yıkıcı etkilerine rağmen, özellikle manastırlar ve kilise kurumları aracılığıyla antik metinler ve düşünceler korunmuş ve sonraki nesillere aktarılmıştır. Ayrıca Britanya örneğinde gözlemlendiği gibi, bazı bölgelerde çeşitli kültürlerin etkileşimi, özgün sentezlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu durum, Skocpol'un önerisine uygun biçimde tarihin standart bir gelişim çizgisi izlemediğini, aksine farklı bölgelerde ve dönemlerde çeşitli yollar izlendiğini göstermektedir. Antik düşünce ve sanat, Hristiyanlığın yükselişiyle birlikte yeni yorumlamalara tâbi tutulmuştur. Özellikle skolastik düşüncenin gelişimi, antik felsefe ile Hristiyan teolojisinin sofistike bir sentezi olarak değerlendirilebilir.

⁸⁷ Charles Taylor, *Sources of the Self: The Making of the Modern Identity* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1989), 174.

⁸⁸ Harold J. Berman, *Law and Revolution: The Formation of the Western Legal Tradition* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1983), 293-294.

Edebiyat ve sanatta da benzer bir sentez süreci yaşanmış, antik temalar ve formlar Hristiyan içerikle harmanlanarak yeni ve özgün eserler ortaya çıkmıştır. Rönesans döneminde antik mirasın yeniden keşfi, aslında bu mirasın hiçbir zaman tamamen kaybolmadığının, sadece farklı biçimlerde varlığını sürdürdüğünün bir göstergesidir. Bu keşif, modern Avrupa düşüncesinin ve kurumlarının şekillenmesinde katalizör görevi görmüştür. Ancak bu süreç, Skocpol'ün teorisinde vurguladığı gibi, önceden belirlenmiş bir sonuca yönelmeksizin hem yeni olanaklar açmış hem de bu olanakları sınırlamıştır.

Ek olarak bu makale, antik mirasın Orta Çağ ve Rönesans'a aktarılmasındaki karmaşık dönüşüm sürecinin, Skocpol'ün tarihsel sosyoloji yaklaşımının temel argümanlarıyla örtüştüğünü göstermektedir. Antik mirasın farklı coğrafyalarda ve dönemlerde çeşitli formlar alması, Skocpol'ün vurguladığı tarihsel süreçlerin çok boyutluluğunu desteklemektedir. Özellikle Orta Çağ manastırlarının ve kilise kurumlarının antik bilgiyi koruması ve dönüştürmesi, Britanya'nın özgün kültürel sentezi ve nihayetinde Rönesans düşünürlerinin bu mirası yeniden yorumlaması, tarihsel aktörlerin ve kurumların farklı yollar izlediğini ortaya koymaktadır. Bu bulgular, tarihsel süreçlerin tek biçimli bir ilerleme göstermediğini, aksine toplumsal yapıların kendi özgün koşulları içinde farklı gelişim dinamikleri oluşturduğunu göstermektedir. Dolayısıyla bu çalışma, sadece tarihsel bir dönüşümü belgelemekle kalmamakta, aynı zamanda Skocpol'ün metodolojisinin kültürel ve kurumsal dönüşümleri anlamadaki etkinliğini de ortaya koymaktadır.

Son tahlilde, bu araştırma makalesi Türkçe literatüre özgün bir katkı sunmayı hedeflemiştir. Antik mirasın Orta Çağ'a etkisi meselesini Skocpol'ün tarihsel sosyoloji yaklaşımı çerçevesinde ele alarak, konuya yeni bir metodolojik perspektif getirmiştir. Bu yaklaşım, tarihsel süreçlerin çok boyutlu doğasını vurgulamaktadır ve medeniyetler arası etkileşimin karmaşık yapısını ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

- Ağıl, Nazmi, çev. *Beowulf*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2013.
- St. Augustine, *The City of God*. Modern Library, 2010.
- Alighieri, Dante. *İlahi Komedya: Cehennem*. Editör Serdar Erdi. Çeviren Selin Kara. İstanbul: Alfa Yayıncılık, 2021.
- Arslan, Ahmet. *İlkçağ Felsefe Tarihi*. Cilt 1. 8. baskı. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2017.
- Beard, Mary, John North ve Simon Price. *Religions of Rome: Volume 1, A History*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998.
- Bédoyère, Guy de la. *Roman Britain*. New York: Thames & Hudson, 2006.
- Berens, E. M. *Myths and Legends of Ancient Greece and Rome*. New York: Maynard, Merrill, & Co., 1979.
- Berman, Harold J. *Hukuk ve Devrim: Batı Hukuk Geleneğinin Oluşumu*. Çeviren Fethi Gedikli. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020.
- Bloch, Marc. *Feodal Toplum*. Çeviren Melek Ali Kılıçbay. Cilt 7. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2021.
- Boethius, *The Consolation of Philosophy*, çev. David R. Slavitt, Cambridge: Harvard University Press, 2008.
- Braudel, Fernand. *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*. Çeviren Mehmet Ali Kılıçbay. İstanbul: Eren Yayıncılık, 1989.
- Brown, Peter. *Avrupa'nın Doğuşu*. Çeviren Figen Dereli. İstanbul: Alfa Yayınları, 2019.
- Brown, Peter. *The World of Late Antiquity: AD 150-750*. London: Thames and Hudson, 1971.
- Bullough, Donald A. *Alcuin: Achievement and Reputation*. Leiden: Brill, 2004.

- Burke, Peter. *A Social History of Knowledge: From Gutenberg to Diderot*. Cambridge: Polity Press, 2000.
- Cahill, Thomas. *How the Irish Saved Civilization: The Untold Story of Ireland's Heroic Role from the Fall of Rome to the Rise of Medieval Europe*. New York: Doubleday, 1995.
- Cameron, Averil. *The Mediterranean World in Late Antiquity AD 395-600*. London: Routledge, 1993.
- Chadwick, John. *The Decipherment of Linear B*. Cambridge: Cambridge University Press, 1958.
- Chaucer, Geoffrey. *Canterbury Hikayeleri*. Çeviren Nazmi Ağıl. 9. baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2023.
- Dhwty. "The Rape of the Sabine Women." *Ancient Origins*, 21 Ocak 2019. <https://www.ancient-origins.net/news-history/rape-sabine-women-002636>.
- Epstein, S.R. "Craft Guilds, Apprenticeship, and Technological Change in Preindustrial Europe." *Journal of Economic History* 58 (1998): 684-713.
- Erasmus, Desiderius. *Deliliğe Övgü*. Çeviren Yücel Sivri. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010.
- Fyler, John M. *Chaucer and Ovid*. New Haven: Yale University Press, 1979.
- Goody, Jack. *Rönesanslar*. Çeviren Bahar Tırnakçı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017.
- Guthrie, W. K. C. *A History of Greek Philosophy: Volume 1, The Earlier Presocratics and the Pythagoreans*. Cambridge: Cambridge University Press, 1962.
- Hartog, François ve Janet Lloyd. *The Mirror of Herodotus: The Representation of the Other in the Writing of History*. Berkeley: University of California Press, 1988.
- Hattaway, Michael, ed. *A Companion to English Renaissance Literature and Culture*. Oxford: Wiley-Blackwell, 2001.
- Hawkins, Peter S. *Dante's Testaments: Essays in Scriptural Imagination*. Stanford: Stanford University Press, 1991.
- Heather, Peter. *The Fall of the Roman Empire: A New History of Rome and the Barbarians*. Oxford: Oxford University Press, 2005.
- Herodotos. *Tarih*. Çeviren Müntekim Ökmen. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2006.
- Higham, Nicholas J. ve Martin J. Ryan. *The Anglo-Saxon World*. New Haven: Yale University Press, 2013.
- Hunt, Lynn, Thomas R. Martin, Barbara H. Rosenwein ve Bonnie G. Smith. *The Making of the West*. Boston: Bedford Books, 2018.
- Jaeger, C. Stephen. *The Envy of Angels: Cathedral Schools and Social Ideals in Medieval Europe, 950-1200*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1994.
- Jeauneau, Édouard. *Rethinking the School of Chartres*. Toronto: University of Toronto Press, 2009.
- Kieckhefer, Richard. *Magic in the Middle Ages*. Cambridge: Cambridge University Press, 1989.
- Kristeller, Paul Oskar. *Renaissance Thought: The Classic, Scholastic, and Humanist Strains*. New York: Harper & Row, 1961.
- Lawrence, C.H. *Medieval Monasticism: Forms of Religious Life in Western Europe in the Middle Ages*. London: Longman, 1984.
- Le Goff, Jacques. *Ortaçağda Entelektüeller*. Çeviren Mehmet Ali Kılıçbay. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2017.
- Leclercq, Jean. *The Love of Learning and the Desire for God: A Study of Monastic Culture*. New York: Fordham University Press, 1961.

- Lindberg, David C. *The Beginnings of Western Science*. Chicago: University of Chicago Press, 1992.
- Liu, Jinyu, *Collegia Centonariorum: The Guilds of Textile Dealers in the Roman West*, Leiden: Brill, 2009.
- Livy. *The Rise of Rome: Books One to Five*. Çeviren T. J. Luce. Oxford: Oxford University Press, 1998.
- Machiavelli, Niccolò. *Prens*. Çeviren Nazım Güvenç. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1994.
- Malory, Thomas ve Dorsey Armstrong. *Sir Thomas Malory's Morte Darthur: A New Modern English Translation Based on the Winchester Manuscript*. Anderson, SC: Parlor Press, 2009.
- Malory, Thomas. *Arthur'un Ölümü*. Çeviren Ergin Durmaz. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2012.
- Marrou, Henri-Irénée. *Saint Augustin et la fin de la culture antique*. Paris: E. de Boccard, 1958.
- Martindale, Charles, ed. *The Cambridge Companion to Virgil*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997.
- More, Thomas. *Ütopya*. Çeviren Mina Urgan, Sabahattin Eyüboğlu ve Vedat Günyol. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2000.
- O'Donnell, James J. *Cassiodorus*. Berkeley: University of California Press, 1979.
- Ostrogorsky, Georg. *Bizans Devleti Tarihi*. Çeviren Fikret Işıltan. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2011.
- Panofsky, Erwin. *Renaissance and Renascences in Western Art*. Stockholm: Almqvist & Wiksell, 1960.
- Pearsall, Derek. *The Life of Geoffrey Chaucer: A Critical Biography*. Oxford: Blackwell, 1992.
- Pirenne, Henri. *Ortaçağ Kentleri: Kökenleri ve Ticaretin Canlanması*. Çeviren Şadan Karadeniz. İstanbul: İletişim Yayınları, 2020.
- Plato. *Timaeus and Critias*. Çeviren Robin Waterfield. Oxford: Oxford University Press, 2008.
- Platon. *Devlet*. Çeviren Sabahattin Eyüboğlu ve M. Ali Cimcoz. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2006.
- Radulescu, Raluca. *The Gentry Context for Malory's Morte Darthur*. Cambridge: D.S. Brewer, 2003.
- Riché, Pierre. *Education and Culture in the Barbarian West: Sixth through Eighth Centuries*. Columbia: University of South Carolina Press, 1976.
- Shaw, George Bernard. *The Bodley Head Bernard Shaw: Collected Plays with Their Prefaces*. London: Bodley Head, 1970.
- Southern, R.W. *The Making of the Middle Ages*. New Haven: Yale University Press, 1953.
- Siraisi, Nancy G. *Medieval and Early Renaissance Medicine: An Introduction to Knowledge and Practice*. Chicago: University of Chicago Press, 1990.
- Skocpol, Theda. *Tarihsel Sosyoloji: Bloch'tan Wallerstein'a Görüşler ve Yöntemler*. Çeviren Ahmet Fethi. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2022.
- Snyder, Christopher A. *The World of King Arthur*. London: Thames & Hudson, 2011.
- Taylor, Charles. *Sources of the Self: The Making of the Modern Identity*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1989.
- Tekin, Oğuz. *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2008.
- Ward-Perkins, Bryan. *The Fall of Rome: And the End of Civilization*. Oxford: Oxford University Press, 2005.
- Wilson, Peter H. *Heart of Europe*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2016.
- Wickham, Chris. *Early Medieval Italy: Central Power and Local Society, 400-1000*. London: Macmillan, 1981.

Wyatt, Michael. "Technologies." In *The Cambridge Companion to the Italian Renaissance*, editör Michael Wyatt, 100-138. Cambridge: Cambridge University Press, 2014.